

Bebouwing rondom de Zuidervermaning

**De bebouwings- en bewoningsgeschiedenis van de
huizen Zuideinde 221 tot en met 257 aan de westkant
van het Zuideinde te Westzaan**

17^e eeuw – 2017

Inhoud

Inleiding.....	3
1. Zuideinde 221, 223 en 225.....	4
2. Zuideinde 227, 231 en 233.....	11
2.1. De Zuidervermaning op Zuideinde 233.....	11
2.2. Een voormalig weeshuis en later kosterij op Zuideinde 231	19
2.3. Het voormalig pand Zuideinde 227-229.....	21
3. Zuideinde 235	24
4. Zuideinde 239, 241, 243 en 245	28
5. Zuideinde 253	34
6. Zuideinde 255	44
7. Zuideinde 257	52

Inleiding

Navolgend een overzicht van de bebouwings- en bewoningsgeschiedenissen van de huizen aan het noordelijkste deel van het Zuideinde in Westzaan, specifiek aan de westkant van de weg ter hoogte van de huisnummers Zuideinde 221-257.

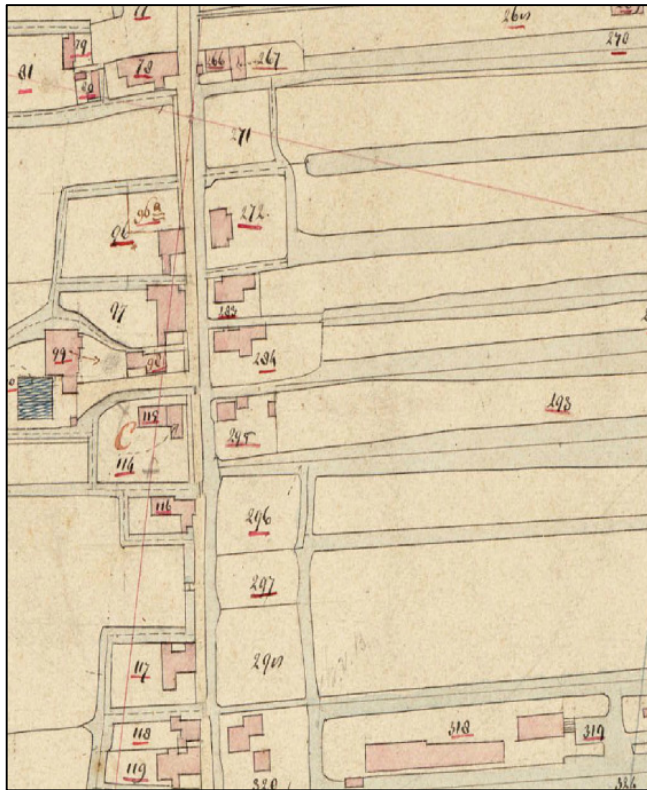
De oudste gegevens van deze percelen dateren veelal uit de 17e of 18e eeuw. Eerstgenoemde eeuw was de wederopbouwperiode van het dorp na de verwoesting in de Tachtigjarige Oorlog in februari 1574. Bebouwing van voor die periode is voor zover bekend niet bewaard gebleven.

De meeste gegevens werden verkregen uit Verpondingsboeken, transportakten uit het Oud-Rechterlijk Archief, kadastragegevens, bouwdoSSIers en adresboeken, allen aanwezig bij het Gemeentearchief Zaanstad. Ook werd voor een belangrijk deel gebruik gemaakt van onderzoekaantekeningen van Nico J. Heermans (1937-1998).

Westzaan, juni 2017

Jan van der Male

1. Zuideinde 221, 223 en 225

Het kadastraal minuutplan uit 1827 met aan de linkerkant van de weg op kadastraal perceel D118 de oude kaarsenmakerij van de familie Gorter, omstreeks 1830 gesloopt ten behoeve van een nieuwe school met onderwijzerswoning (resp. Zuideinde 223 en 225).

Ten zuiden daarvan staat het voormalige pand Zuideinde 221 op kadastraal perceel D116.

De Zuidervermaning op Zuideinde 233 is blauw gearceerd.

Daar ten noorden van op kadastraal perceel D99 het toenmalige weeshuis Zuideinde 231, daar ten oosten van op D98 het in de jaren '70 van de 20^e eeuw afgebroken Zuideinde 227-229.

De 17^e-eeuwse kaarsenmakerij van Aris Pieterszn Gorter op de plek van Zuideinde 225

Op het zuidelijke hoekje van het Zuideinde en het Laantje (ook wel Kerklaan genoemd), waar nu Zuideinde 225 staat, stond tot in de vroege 20^e eeuw een huis dat eigendom was van de familie Gorter.

In de 17^e eeuw startte Aris Pieterszn Gorter (1636-1693) hier een kaarsenmakerij en bierstekerij. Dat laatste houdt in het doorverkopen van bier van een brouwerij aan particulieren (een biersteek is een inhoudsmaat). Bier werd tot in de 18^e eeuw door iedereen gedronken, zelfs door kinderen! Bedenk daarbij dat het drinkwater verre van hygiënisch was en het alcoholpercentage veel lager dan tegenwoordig. Kaarsen vormden, tot in de 19^e eeuw, een belangrijke lichtbron. Lange tijd leverde de familie Gorter kaarsen voor de vlakbij gelegen vermaning van de Fries Doopsgezinden, waar zij zelf ook lid van waren. Al in 1667 werd in het kasboek van de Fries Doopsgezinde gemeente genoteerd: *“betaelt aen Aeris Pietersz Gorter voor geleeverde keersen.....f 9.13.10”*.

In 1693 overleed Gorter. Een jaar later zette hoogstwaarschijnlijk zijn oomzegger Jan Janszn Gorter (1669-1729) op de plek van het huidige Zuideinde 203 het bedrijf voort, hoewel de familie Gorter op het hoekje van het Laantje bleef wonen tot in de 18^e eeuw. Het pand was tot 1735 eigendom van Pieter Pieterszn Gorter, gehuwd met Guurtje Garbrandsdr Dekker, vanaf toen zoon Garbrand Pieterszn Gorter en diens vrouw Grietje Dirksdr Waker.¹

't Oude School: voor 1661-1730

Het perceel daarachter, juist ten zuiden van de Zuidervermaning, is eveneens al eeuwenlang bebouwd geweest. Al in de 17^e eeuw stond hier een school, naast een school die tot 1800 aan de Westzanerdijk stond (waar tot 2013 de oude fabriek van Schipper Kaas was gevestigd).

De eerst concrete vermelding vinden we volgens Heermans in 1661 toen een stukje land achter het huis van Cornelis Willemszn Schoolmeester werd verkocht. Cornelis Willemszn was geboren in 1613 en had als familienaam Noomen maar werd vanwege zijn beroep dus ook aangeduid als Schoolmeester. Zijn zoon Sijmon, geboren in 1648 volgde later vader op als schoolmeester. Vanaf de weg gezien stond het huis van zoon Sijmon als eerste achter de kaarsenmakerij. Daarachter stond de woning van vader Cornelis. Daarachter lag een slootje en daarachter, dus ongeveer naast de Zuidervermaning (het voorgaande gebouw, uit de periode 1664-1731) stond de oude school. Aan de noordkant van de huizen van vader en zoon Noomen was een pad van vier voet (circa 1,20m) om de school te kunnen bereiken. Dat moet dus parallel aan het Laantje naar de Zuidervermaning hebben

¹ Heermans, N.J. Aan de regel, aflevering 61. Kaarsenmakers van huis uit. In: De Wessaner, april 1990.

Het Zuideinde met van links naar rechts nummer 221, de Zuiderschool op nummer 223, de onderwijzerswoning op nummer 225, de Zuidervermaning 233, de kosterij op nummer 231 daar rechts voor, voor aan het Laantje Zuideinde 227-229 en juist nog zichtbaar Zuideinde 235. © Westzaanse Digitale Beeldbank/collectie Nico Heermans.

gelopen. Dit alles blijkt uit een akte uit 1686 waarin vader Cornelis zijn huis verkocht aan Garbrant Claesz.²

Vader Cornelis Noomen overleed op 79-jarige leeftijd in 1692. Zoon Sijmon overleed in of kort voor 1729. Zijn erfgenamen brachten op 21 januari 1730 de onroerende goederen in veiling. Het ging om twee stukjes land gelegen bewesten de Vermaning en “*het oude School*” die op een van die landjes stond. Het gebouwtje moest voor 1 april 1730 worden gesloopt. Kort daarna zou er vlakbij een nieuwe vermaning voor de Westfries Doopsgezinden verrijzen (zie hoofdstuk 2).

Een nieuwe school op Zuideinde 235: 1730-1830

De Regenten van de Banne Westzaan hadden al op 29 april 1728 het pand Zuideinde 235 aangekocht, iets ten noorden van het Laantje, waarin een school werd ingericht. Zie daarvoor hoofdstuk 3.

De derde school op de plek van “t Oude School” en de kaarsenmakerij: 1830-1884

Omstreeks 1828 ging de 17^e-eeuwse voormalige kaarsenmakerij van Gorter op het zuidelijke hoekje van het Zuideinde en het Laantje tegen de vlakte (iets daarachter, ten zuiden van de Zuidervermaning, had de 17^e-eeuwse school gestaan, die was al in 1730 gesloopt.). De oude kaarsenmakerij staat nog op het kadastraal minuutplan uit 1827. Daaruit blijkt dat het pand in een I-vorm was, verdeeld over twee kadastrale percelen: D114 (het meest aan de weg gelegen deel) en D115. Op het laatste perceel besloot de gemeenteraad van Westzaan in 1829 een nieuwe school met onderwijzerswoning te laten bouwen. Deze verving de school op Zuideinde 235 (zie hoofdstuk 3). Timmerman C. Koeter uit Koog aan de Zaan zorgde voor de bouw.

Bovenmeester Frederik Otter verhuisde van Zuideinde 235 naar deze nieuwe onderwijzerswoning. De strook grond langs de weg, dus het voorste deel van het rond 1828 gesloopte huis, werd ingericht als tuin. In 1830 werd de school in gebruik genomen.

² Gemeentearchief Zaanstad, archief Doopsgezinde gemeente Westzaan (KA-0013), inv.nr. 630.

De in 1884 gebouwde Zuiderschool naast de Zuidervermaning. © Foto collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 41.01267.

Bovenmeester Otter, in dienst sinds 1788, werd na zijn overlijden in 1836 opgevolgd door ondermeester Pieter van Tiel. Jan van Zaanen werd de nieuwe ondermeester.

De vierde school ten zuiden van de Zuidervermaning: 1884-1989

Echter, eind 19^e eeuw bleek deze school te klein. Er waren tussen de 70 en 80 leerlingen en het college van B&W van de gemeente Westzaan besloot de school af te breken en een groter gebouw te zetten. Er kwam een nieuw gebouw met vier lokalen. Ook werd de onderwijzerswoning vergroot en verbeterd. De totale kosten bedroegen f21.950,-. In die tijd was Lucas Ruisink (of Ruijsink) het hoofd. Hij was getrouwd met Marijtje Bes, dochter van kruidenier Jan Janszn Bes en Dieuwertje Stark. Schoolhoofd Ruisink overleed in 1901.

De bouw van Zuideinde 225 op de plek van de 17^e-eeuwse kaarsenmakerij

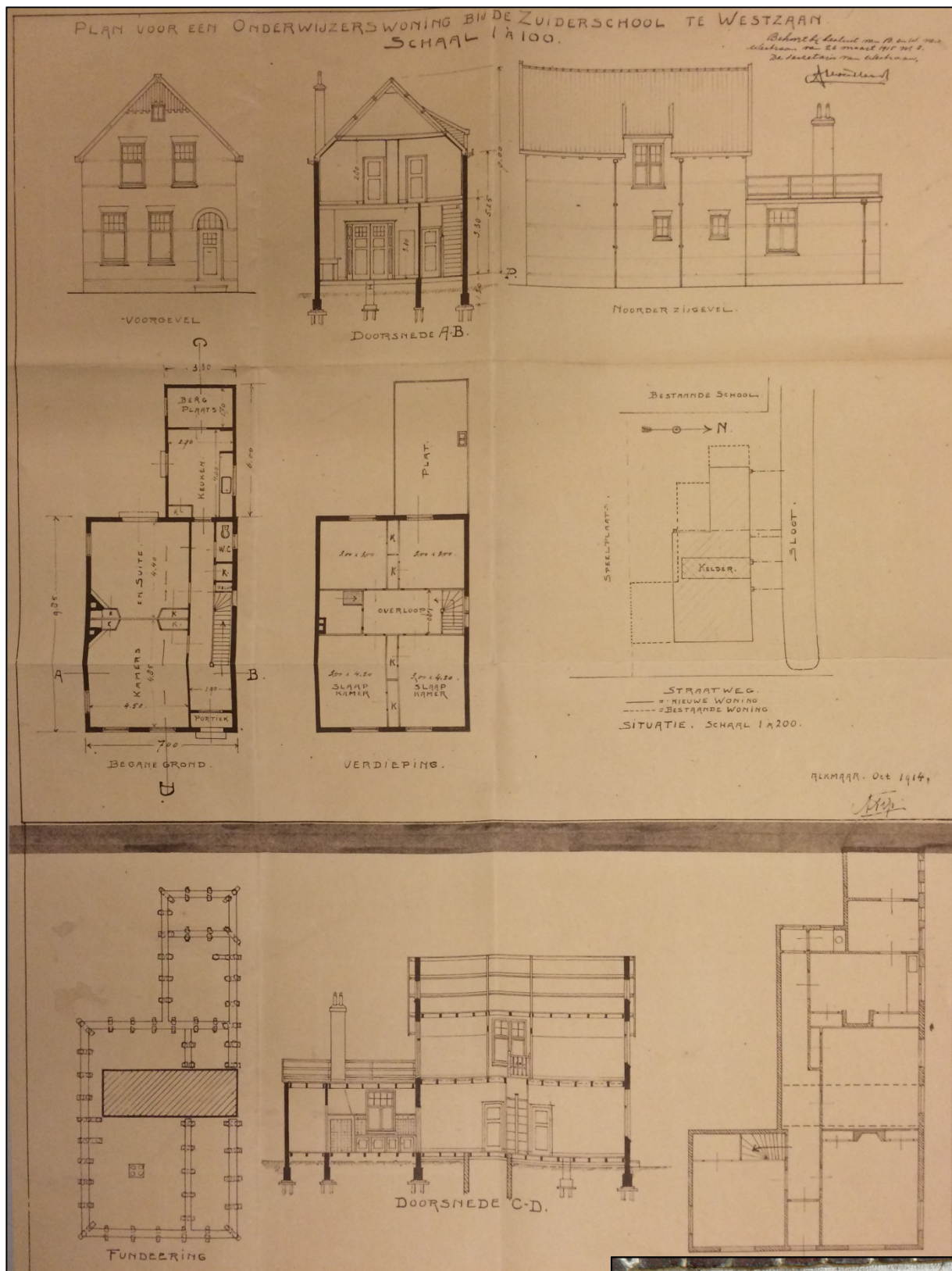
In 1915 werd besloten een nieuwe onderwijzerswoning te bouwen ter vervanging van het pand uit 1830 en zo verrees het huidige pand Zuideinde 225; na de 17^e-eeuwse kaarsenmakerij en de onderwijzerswoning uit 1830 minimaal het derde pand op deze plek.

Verbouwingsgeschiedenis van school en onderwijzerswoning Zuideinde 225 in de 20^e eeuw

Veertien jaar later, in 1929 werd besloten de Zuiderschool te verbouwen. De twee achterste lokalen werden afgebroken en er kwamen drie nieuwe en daarenboven een gymnastieklokaal. Achter de school, naast de Zuidervermaning, werd een stuk grond van Jan Oudkerk aangekocht, boer op de iets zuidelijker gelegen boerderij Zuideinde 193-195. De leerlingen kregen tijdelijk les in de Zuidervermaning en de voormalige Weezenzaal van het oude weeshuis daar ten noorden van (Zuideinde 231). In totaal bedroegen de kosten f54.000,-, waarvoor ook de vijf schoollokalen en het gymnastieklokaal werden ingericht.

Bovenmeester D. Roeland liet in 1938 een garage bij zijn woning bouwen. In 1949 kwam er nog een kippenhok bij het huis. Overigens was vanaf 1939 het adres van de Zuiderschool Zuideinde 223.

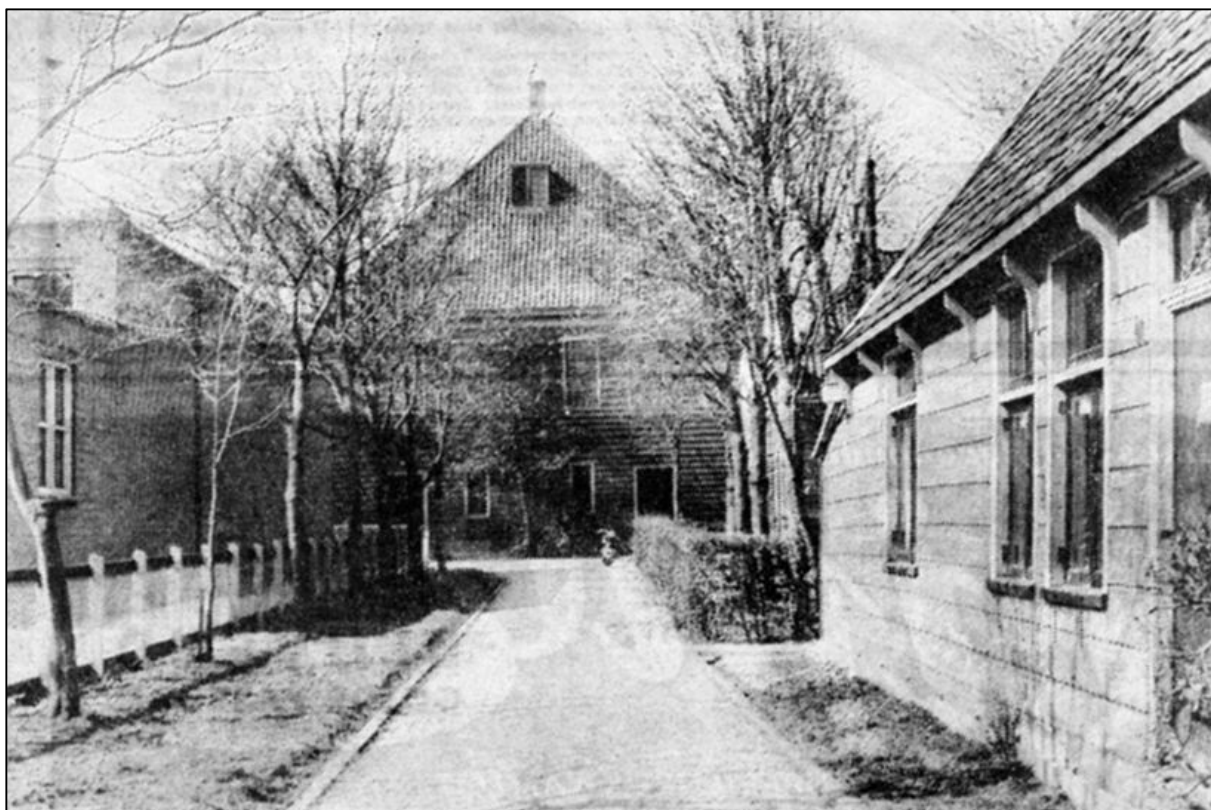
In de naoorlogse jaren waren onder meer de onderwijzers juf Kluitman, juf Mugge, juf Engelhart en juf Uhl-Dijkstra. De heer Zwart, ook bekend bij de Zaanse operette, was hoofdonderwijzer. Tijdens een Sint Nicolaasfeest, dat zich in de gymzaal afspeelde, kwam plotseling een onvoorziene gast: de politie die hoofdonderwijzer Zwart nazat en hem arresteerde. Het veroorzaakte heel wat commotie, zeker toen bleek dat het geen scene maar realiteit was. Zwart zou de pot van de musicals, die hij organiseerde met de hoogste klassen, hebben gelicht en school- en melkgeld hebben verduisterd.

Bouwtekening van onderwijzerswoning Zuideinde 225 in 1915.

De eerste steen van Zuideinde 255, gelegd op 20 maart 1915.
© J.C. van der Male

De Zuidervermaning, begin 20^e eeuw, met links de muur van de Zuiderschool en rechts het 17^e-eeuwse pandje Zuideinde 227-229. © Collectie Fred Eerenberg.

Zicht op de Zuidervermaning met kosterij rond 1990, kort na de sloop van de Zuiderschool links van de vermaning. © Fred Eerenberg.

In 1968 werd de school opnieuw verbouwd.

Echter bleek de school toch te klein en in een nieuwe wijk in Westzaan-Zuid, de Vogelbuurt, verrees eind jaren '80 een nieuwe school. Deze vijfde school van het zuidelijk dorpsdeel werd op maandag 25 september 1989 geopend; de leerlingen trokken in optocht van de oude naar de nieuwe school. D.N. Funcke wilde het gebouw kopen en inrichten als huis. Dat plan werd door B&W afgewezen en nog datzelfde jaar werd de Zuiderschool, ruim 100 jaar oud, afgebroken. Als enige bleef het uurwerk van de Zuiderschool gespaard.³

Plan Zuidervermaning

De navolgende jaren werden diverse bebouwingsplannen geopperd en ook weer verworpen. Woningen van Woningvereniging Westzaans Belang, architect Fred Greven in samenwerking met de Stichting Oude Hollandse Kerken en Bouwbedrijf Kuijt werden niet gerealiseerd. Uiteindelijk ontwierp architect Fred Greven een plan van enkele woningen in historische stijl, waarbij de Zuidervermaning vanuit alle diverse richtingen goed zichtbaar bleef. VAC-Bouw sloeg in november 1995 de eerste paal en ruim een jaar later konden de eerste bewoners hun nieuwe huis betrekken.⁴ Aan het Zuideinde ten zuiden van de oude bovenmeesters-woning nummer 225 verzezen de panden Zuideinde 221 en 223. Aan het Laantje tussen Zuideinde 225 en de Zuidervermaning (Zuideinde 233) kwamen de panden Zuideinde 227 en 229 te staan.

Het voormalig pand Zuideinde 221

Ten zuiden van de vroegere Zuiderschool, op de plek van het huidige pand Zuideinde 221 stond reeds in 1827 al een woning. Het was een smal en langgerekt pand waarvan het achterste deel iets breder was, wellicht een traditionele boerderijvorm uit de 17^e-eeuw zoals er in die tijd veel meer in Westzaan stonden. Het was in 1832 eigendom van visser Dirk Korver en stond kadastraal bekend als sectie D116.

Anno 1842 werden Klaas en Jan Blaauw eigenaar (ook de eigenaars van Zuideinde 205), vanaf 1863 de dochter van laatstgenoemde: Guurtje Blaauw en haar man Jan Arens. Hij was winkelier en overleed in 1868, zij overleed in 1874.

Nu kwam het huis en erf in het bezit van veehouder Pieter Janszn Louwen, en vanaf 1878 van veehouder R. Lammert Smit. Deze woonde eerst in Westzaan maar verhuisde later naar Zaandam. In 1890 verkocht hij het pand.

Nu werd Frans de Kluiver eigenaar. Hij was *“Opzichter der Waterstaat”* en woonde in IJmuiden. Hij was in diezelfde tijd eigenaar van het iets noordelijker gelegen Zuideinde 239. In datzelfde jaar werd de gemeente Westzaan deels eigendom en liet De Kluiver het pand verbouwen. Bij vergelijking van de kadastrale minuutplannen van 1827 en 1920 leert dat in laatstgenoemd jaar het pand veel kleiner was geworden.

In 1896 is Klaas Maas eigenaar geworden. Zijn beroep is in de kadastrale legger eerst omschreven

als landman, later als veehouder. Ook nu bleef de gemeente Westzaan deels eigenaar.

Dorpsbruggetje.

*Het Zuideinde met links het 17^e-eeuwse pand Zuideinde 221. Rechts het in 1862 gebouwde voormalige Zuideinde 224, gesloopt in 1933.
© Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 41.01161.*

³ Heermans, N.J. Te hooi en te gras (3). Nakaarten over de Zuiderschool. In: De Wessaner, mei 1992.

⁴ Z.a. Eerste paal voor woningen bij Zuidervermaning. In: De Wessaner, november 1995 / Z.a. Volop nieuwbouw in Westzaan. In: De Wessaner, december 1996.

Zuideinde 221, 223 en 225 aan het Zuideinde in december 2013. © J.C. van der Male.

In 1925 werden enkele schuren, in kadastrale termen “*hokken*”, bij het perceel gebouwd. Bijna vijftien jaar later, in 1939 werd (wellicht dochter) Antje Maas eigenaresse die datzelfde jaar het pand verkocht aan de Westzaanse melkrijder Hendrik Albertus Huis en diens vrouw Elisabeth Maas. Die bouwden in plaats van de “*hokken*” een schuur en bergplaats. In 1945 verbouwden zij de woning en in 1963 werd een klein deel van het perceel (0,20 van de 5,61 are) verkocht aan de gemeente. Het resterende deel, inmiddels

kadastraal nummer D1742, werd in 1973 verkocht aan de familie G.K. Horden-Rietvink.

Wellicht gelijktijdig met de afbraak van de Zuiderschool in 1989 is dit pand gesloopt en verrees in de jaren '90 het huidige pand Zuideinde 221, anno 2014 bewoond door de familie M. de Boorder.⁵

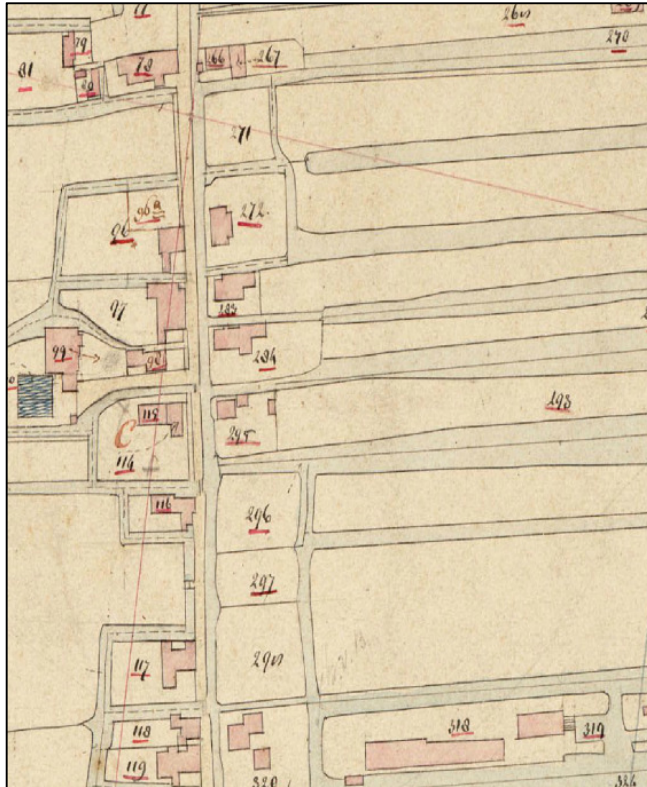

Luchtfoto uit 2014 van de bebouwing rondom de Zuidervermaning, met duidelijk zichtbaar de witgepleisterde voormalige onderwijzerswoning Zuideinde 225 en de 20e-eeuwse bebouwing in historische stijl daar omheen. © Collectie Westzaanse Digitale Beeldbank/René Bloemberg.

⁵ Kadastrale leggers 199, 33, 927, 1010, 1123, 889, 1210, 1510, 1531, 1616, 2730, 2810, 2811 en 4620.

2. Zuideinde 227, 231 en 233

2.1. De Zuidervermaning op Zuideinde 233

Het kadastraal minuutplan uit 1827 met aan de linkerkant van de weg op kadastraal perceel D118 de oude kaarsenmakerij van de familie Gorter, omstreeks 1830 gesloopt ten behoeve van een nieuwe school met onderwijzerswoning (resp. Zuideinde 223 en 225).

Ten zuiden daarvan staat het voormalige pand Zuideinde 221 op kadastraal perceel D116.

De Zuidervermaning op Zuideinde 233 is blauw gearceerd.

Daar ten noorden van op kadastraal perceel D99 het toenmalige weeshuis Zuideinde 231, daar ten oosten van op D98 het in de jaren '70 van de 20^e eeuw afgebroken Zuideinde 227-229.

De eerste vermaning op een onbekende locatie aan het Zuideinde

In de jaren '30 van de 16^e eeuw waren de eerste Doopsgezinden in de Zaanstreek en rond 1550 ontstonden de eerste georganiseerde gemeenten, zoals op 't Kalf. In 1581 was een Waterlands Doopsgezinde gemeente in Westzaan ontstaan. Hoogstwaarschijnlijk in diezelfde tijd

ontstond ook een Fries Doopsgezinde gemeente in Zaandam en gelijktijdig in Westzaan. Het eerste kerkgebouw, bij Doopsgezinden vermaning genoemd, zal eind 16^e of begin 17^e eeuw zijn gebouwd. In het maatboek der verponding van Westzaan komt vanaf 1628, naast *“de nijen vermaenschuere”*, de voorganger van de huidige Noordervermaning op J.J. Allanstraat 463, het *“preeckhuijs”* in het Zuideinde voor. Het oppervlak van het perceel bedroeg 9 roeden, aanmerkelijk kleiner dan de 33 roeden waarop de eerste vermaning van de Waterlands Doopsgezinden stond.⁶

De tweede vermaning, circa op de plek van Zuideinde 233, in 1662

Waar de eerste vermaning exact heeft gestaan, is niet duidelijk. Maar op 23 februari 1662 kocht Claes Jacobszn Decker achter zijn eigen woning aan de westkant van het Zuideinde een stuk grond van ongeveer 46 roeden groot. Het was tot dan toe eigendom van de erfgenamen van Jan Dircxs vander Laan.⁷ Volgens Loosjes werd in 1664 daarop een nieuwe vermaning gebouwd. In het archief van de gemeente is daarover een notitie te vinden: *“De oorsaek vrienden waerom dat ik hier betref doen vertoeven is desen. Om te kennen te geven Aen de gemenen leedematen. Om te maken een nieuw preeckhuijs. soo daer niemandt niets merckelijck tegen heeft...”* In het vervolg van de brief worden de gemeenteleden opgeroepen geld te geven *“soo veel als hem belief.”*⁸

Een zekere Klaas Dirkszn uit Wormerveer ging tijdens de ingebruiknamedienst op 5 oktober voor.⁹ Daarin stond de tekst uit 1 Petrus 2 vers 5 centraal: *“Zo wordt gij ook zelve, als levende stenen,*

⁶ Ruim 121m², uitgaande van Amsterdamse Roeden, waarbij 1 roede = 13,52m² is. OA-0126, inv.nr. 31, OA-0127, inv.nr. 33. Dekker, E. Janszn. Beknopt overzicht van den Finantieëlen Toestand en Bijzonderheden daarop betrekkelijk der Vriesche Doopsgezinde gemeente te Westzaan op 't Zuid.

⁷ Gemeentearchief Zaanstad, Archief Doopsgezinde gemeente Westzaan (KA-0013), inv.nr. 260.

⁸ Gemeentearchief Zaanstad, Archief Doopsgezinde gemeente Westzaan (KA-0013), inv.nr. 458.

⁹ Loosjes, A. Beschrijving van de Zaanlandsche dorpen (1794), p97.

gebouwd tot een geestelijk huis, tot een heilig priesterdom, om geestelijke offeranden op te offeren, die Gode aangenaam zijn door Jezus Christus".¹⁰

Het pand moet ietsje ten noorden van de huidige Zuidervermaning aan de slootkant gestaan hebben, achter het voormalige weeshuis, Zuideinde 231.

Over het gebouw is verder weinig bekend. Uit archiefstukken blijkt wel dat de onderhoudskosten voortdurend stegen.¹¹

De bouw van de Zuidervermaning, Zuideinde 233, in 1733

Loosjes vervolgde: *"Dan vermist dit Gebouw, door verloop van tijd, zeer gebrekkelijk werdt, zo hebben de Doopsgezinden van die Gemeente, op de zelfde plaats, een nieuw en veel sierlijker Predikhuys gebouwd, waar in de Eerwaarde Cornelis Gerridsz Main, leeraar der Vriesche Doopsgezinden te Zaandam, op den tweeden September des Jaars 1731, de eerste Leerreezen deedt; en de tweede, des namiddags, gedaan werdt door den Eerwaarden Jacob Ouwejan, toen Leeraar der Vereëingde Doopsgezinden te Westzaandam."*

In de Kerkelijke Aanteekeningen anno 1731 staat specifiek hoe de gang van zaken was: *"De Broederen sijn versoght op 21 Januwarij een weinigh te vertoeven. Naar het spreekken van den Zeegen ingebleven sijnde, is uijt de naam der Diakonen door Willem Corn. Ris voor de Broederen in Geschrift voorgeleesen dit naarvolligende: De reeden waarom de Broederen teegemnswoordig versoght waren om een weijnigh te vertoeven, is om terwijl dit ons Kerkgebouw van tijt tot tijt geringer en bouwvalliger wordet, om dienaangaande de Broederen teegenswoordig te informeeren, dat daar omtrent noodsaakelijck merckelijcke herstelligh soude eijzen te geschieden. En dat ons Diakonen aangaande, dat wij oordeelen naar bekome kennis van dit Gebouw, dat men, indien men konde resolveren best soudon doen met het geheel te vernieuwen. Dat wij Diakonen daar gelijckelijck en eenpaarigh seer toegeneghe sijn en wegens bekoomigh van daartoe dienende penningen, dat wij bij wijze van teekeninge oock seer wel de medeleeden van onse Gemeente getrouw en naar maate, van ons vermogen met lust wel soude willen voorgaan."* De leden moesten het voorstel acht dagen in beraad nemen en ook meedelen aan de leden die de 21^e niet aanwezig waren. Op de 28^e kwam men opnieuw bijeen. Op voorwaarde van wanneer bij onvoldoende geldinzameling het gehele nieuwbouwplan zou vervallen, gingen de leden akkoord. Maar al op 4 februari bleek dat er geld genoeg binnenstroomde! Het werk kon starten.¹²

De nieuwe, grotere Zuidervermaning werd iets ten zuiden van het voorgaande gebouw gezet. In veel literatuur wordt gesteld dat het een schuilkerk werd, maar dat is niet het geval; hoewel het gebouw niet prominent aan de doorgaande weg verrees maar net als de Noordervermaning "inverdan", is het duidelijk als kerk herkenbaar. Mogelijk waren de voorgaande kerken wel echte schuilkerken. Voor de nieuwe Zuidervermaning is de term "schuurkerk" beter op z'n plaats.

De aanbesteding van de Zuidervermaning vond plaats op 10 maart 1731 *"des namiddags ten 2 uren presies tot westzanen aen den hoogendijk in de verdwaelde boer"*. Dat was de herberg pal ten zuiden van de sluis in de huidige Overtoom. Op 30 juni werd voor het laatst in de oude vermaning gepreikt en enkele dagen later, op 4 juli werd de eerste steen van de huidige Zuidervermaning gelegd door Hendrick Klaaszn Valck. Het gebouw kreeg een lengte van 60 voet (ongeveer 17,25 meter), breed 50 voet (14,40 meter) en hoogte tot het begin van het dak 27 voet (ongeveer 7,75 meter). Dat was iets groter dan de Noordervermaning van de Waterlands Doopsgezinden. Het werd gebouwd onder toezicht van enkele leden van de gemeente, zogenoemde *"bouwmeesteren"*: Cornelis Janszn Decker, Klaas Corneliszn Valck, Cornelis Kuijper Blaauw, Willem Corneliszn Ris, Reijer Dirckszn Decker. Het bestek is weergegeven in bijlage 4. Uit de oude vermaning werden enkele dingen hergebruikt. Allereerst de trappen naar de galerij. Wanneer de aannemer niet op tijd klaar zou zijn, mocht hij over het maken van de preekstoel en overige banken tot 1 november doen. Overigens is opmerkelijk dat in artikel 33 van het bestek wel wordt gesproken over het maken van een bankje voor de voorzanger, terwijl het op een prent uit 1792 ontbreekt.

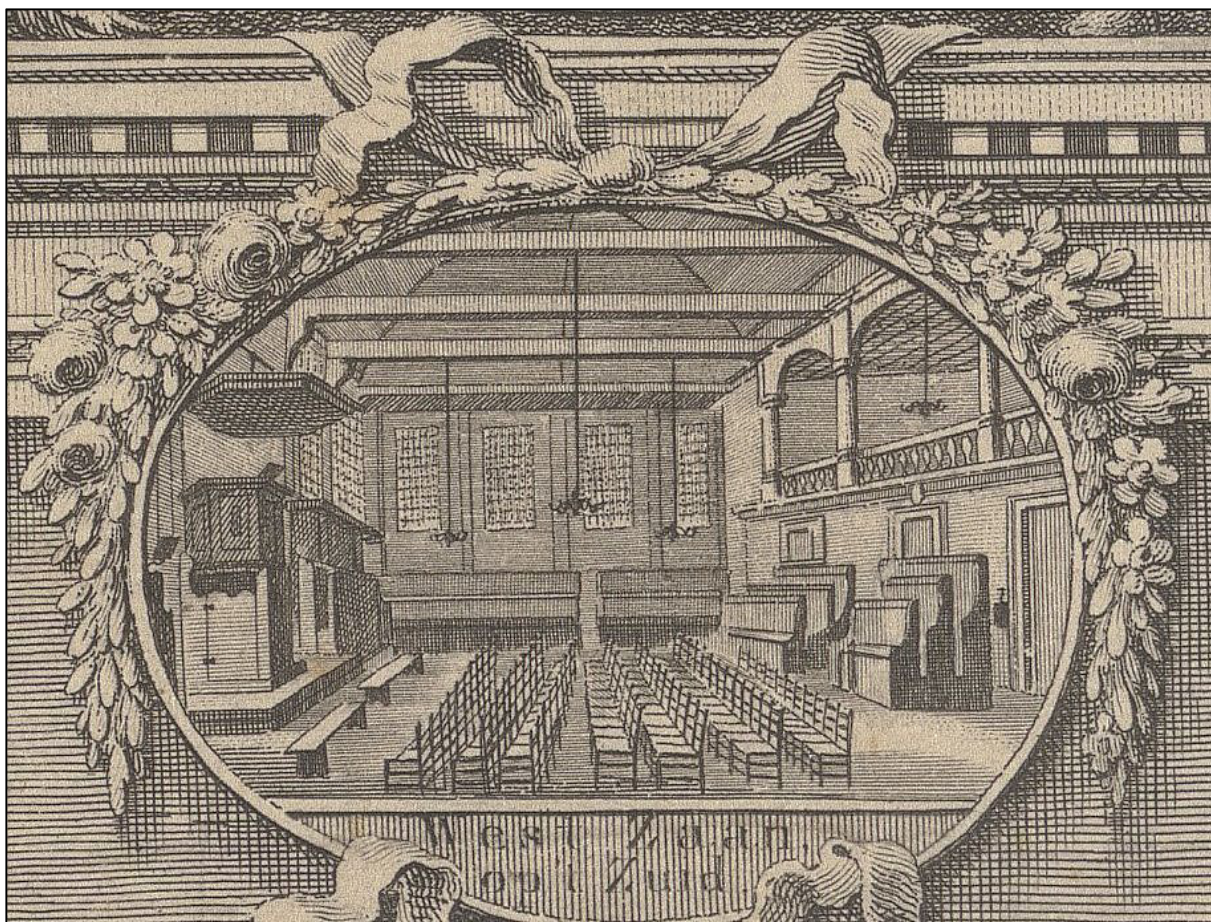
Ook het lage bedrag van de totale bouwsom wijst erop dat het koperwerk, waaronder de kronen en kaarsenkandelaars voor de banken, uit de oude vermaning werden meegenomen. Een van de kandelaars zou volgens De Jong een inscriptie *"1661"* hebben, maar nadien is deze inscriptie nooit meer aangetroffen.¹³

¹⁰ Noord-Hollands Archief, collectie Losse Aanwinsten (toegang 176), inv.nr. 1367. Dagboek Jan Janszn Muusze. Tekst uit de Statenvertaling, in Nederland in gebruik sinds 1637.

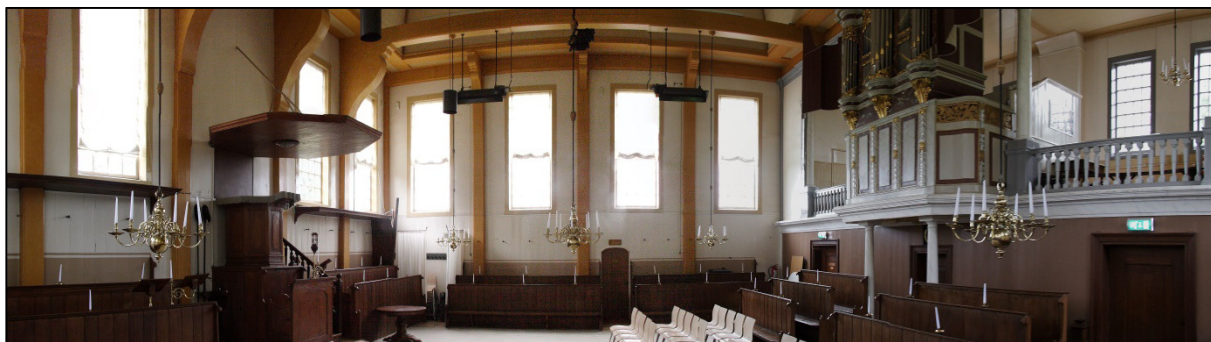
¹¹ E. Dekker. Aantekeningen betreffende de Fries Doopsgezinde gemeente te Westzaan.

¹² Z.a. (1986). Historie van de Verenigde Friesch Waterlandsche Doopsgezinde gemeente te Westzaan, p3.

¹³ Jong, S. de en Schipper, J. Gebouwd in de Zaanstreek, p49.

Interieur van de Zuidervermaning, eind 18^e eeuw getekend. © Collectie Noord-Hollands Archief.

Het interieur in 2014, vanuit dezelfde standplaats. © J.C. van der Male.

Recht tegenover de preekstoel (waarop een Bijbel kwam te liggen, zie bijlage 5), boven de deur naar de kerkenkamer, kwam een klok. In het dorp woonden in die tijd meerdere klokkenmakers en diakenen gaven opdracht aan Dirck Tijzsn Engel, die vlak bij de Zuidervermaning op de plek van huidig Zuideinde 267 woonde. Klokkenmaker Engel (lid van de gemeente én zelfs diaken) vervaardigde een uurwerk met aan twee zijden een wijzerplaat: zowel in de kerkenkamer konden de dominee en diakenen de tijd in de gaten houden, alsook in de kerkzaal. De gewichten werden aan de zuidkant van de deur tussen beide ruimten ingenieus in de wand weggewerkt. Engel bracht voor het uurwerk een bedrag van fl 40.00,- in rekening.

De kerkenkamer kwam overigens, in tegenstelling tot bij de Noordervermaning (en bij het Nieuwe Huijs in Zaandam uit 1687), niet in een aparte aanbouw voor het gebouw, maar maakte echt deel uit van de kerk en werd onder de galerij gesitueerd.

In de kerkenkamer werd de schoorsteen en rondom de openhaard fraai betegeld, zoals in die tijd gebruikelijk was. Onder invloed van het piëtisme werden eind 17^e eeuw Bijbelillustraties populair. In tegel- en aardewerkfabrieken speelde men daarop in door op zowel tegels als aardewerk Bijbelse voorstellingen te produceren. Vooral Bijbeltegels waren erg duur en alleen welgestelden konden zich

De Zuidervermaning omstreeks 1930. © Zuidervermaning.

deze permitteren. Een openhaard vormde een goede locatie in een kamer om wandtegels met Bijbelse voorstellingen op aan te brengen. In het bijzonder onder Zaanse Doopsgezinden vonden deze Bijbeltegels gretig aftrek. Vanaf ongeveer 1700 werd een bepaald type schouw gebouwd in de Zaanstreek, aangeduid als smuiger. Zo ook in de Zuidervermaning. Tegelfabrieken zoals te Rotterdam, Amsterdam, Delft, Utrecht, Harlingen, Makkum en Bolsward produceerden enkele series Bijbeltegels, veelal naar schetsen van Pieter Hendrikszn Schut (1619-na1666), in de 18^e eeuw of van Jan Luijken (1649-1712) aan het eind van de 18^e eeuw en de eerste helft van de 19^e eeuw. Met behulp van een spons (een sjaboloon van papier waarin het decor is doorgeprikt) werd een voorstelling op een tegel, ook wel steentje genoemd, gezet. Hoe welgestelder iemand was, hoe meer verschillende voorstellingen rondom een smuiger werden aangebracht. Helaas verschaft het bouwbestek ons geen informatie over de tegels rondom de smuiger. Naar alle waarschijnlijkheid zijn ze besteld bij een tegelbakker in Amsterdam. Er kwamen rondom de Westzaanse smuiger maar liefst 328 hele tegels (en nog een aantal halve) met 86 unieke voorstellingen, allen geschilderd in een

cirkel. De meeste hebben als hoekmotief een ossekop, een handvol is afwijkend en is niet in een cirkel getekend of heeft een tekstaanduiding en een anjermotief in de hoeken. De voorstellingen hebben zowel betrekking op het Oude als het Nieuwe Testament naar voorbeeld van de prenten van Pieter Schut. Ook zijn er twee voorstellingen te vinden uit de Apocriefe boeken. Er is geen rekening gehouden met de volgorde van de verhalen zoals deze in de Bijbel voorkomen; de tegels zijn willekeurig aangebracht. Enkele tegels zijn afwijkend van de serie; één bevat een verwijzing naar een Bijbeltekst, twee aan de linkerzijde van de smuiger hebben een spin als hoekmotief en zijn niet in een cirkel geschilderd en lijken daarom 17e-eeuws.

Evenals in veel andere Doopsgezinde kerken, kwam ook in de Zuidervermaning zand op de vloer, als preventief brandmiddel, om te veel vochtintrekking van het hout te voorkomen en om de houten vloer beter schoon te kunnen houden.

In aantekeningen lezen we verder *"...en in de tijd van 12 weken is dese nieuwe kerck gebracht tot een bequaam gebruijck ten predickasie en is voor de eerste maal tot inzegeningh derzelven daarin gepredickt op den 2 september 1731 des voormiddaghs door Cornelis G. Meijer en des namiddaghs door Jacob Ouwejan"*.¹⁴ In een recordtijd van ruim 5 maanden (gerekend vanaf de aanbesteding) werd zowel het oude gebouw gesloopt als het nieuwe opgebouwd. Overigens is dat niet heel extreem; Doopsgezinde vermaning het Nieuwe Huijs aan de Westzijde in Zaandam (1687) werd in 24 weken gebouwd, de Evangelisch Lutherse Kerk aan de Vinkenstraat (1699) in 32 weken. Het Spinhuis in Assendelft was in 1664 zelfs in 16 weken verrezen.¹⁵

De bouw van de Zuidervermaning kostte fl 10.405,12 (zie voor een specificatie de tabel), omgerekend vandaag de dag ongeveer €113.630,-. Daarbij moet wel worden bedacht dat sommige voorwerpen uit de oude vermaning opnieuw werden gebruikt. De kosten werden geheel gedekt door giften. Het laat zien hoe rijk de meeste gemeenteleden van de Fries Doopsgezinde gemeente van Westzaan in die tijd waren.¹⁶

Onderhoud in de 18^e en 19^e eeuw

Over de 18^e eeuw is er verder weinig bijzonders te melden over de Zuidervermaning. Enkele decennia na de bouw werd het weeshuis uit 1718 verbouwd (zie hoofdstuk 8). Verder waren tot de Franse tijd (1795-1813) de uitgaven voor onderhoud erg gering. Tot 1820 werden geen grote reparaties uitgevoerd. Hieruit blijkt het deugdelijke werk dat in 1731 was geleverd.

Tussen 1820 en 1880 bedroegen de kosten voor onderhoud fl 16.000,-. Juist in die tijd ging het financieel met de gemeente slechter. Daarnaast was het aantal leden van de Fries Doopsgezinde gemeente fors afgenomen. Men telde nog slechts 90 leden in 1830, in 1770 waren dat er nog 251.

In 1867 moest zelfs de kerkenraad de leden verzoeken om een renteloze lening af te sluiten om zodoende de financiële tekorten weg te werken. Dominee Huizinga, de leden Gerbrand Dekker, Allerd de Langer, Jan Gerbrandszn Dekker, Albert de Lange, Evert Dekker en nog diverse anderen leenden sommen geld, evenals de Waterlands Doopsgezinde gemeente *"Op 't Noord"* en de firma H. Zwaardemaker uit Zaandam.¹⁷

In 1858 werden voor fl 230,- stoelen aangekocht. Ruim twintig jaar later volgde de aankoop van het orgel. Het werd begin 1881 in gebruik genomen.

De 20^e eeuw

Naar verluid is in 1910 een bezoek gebracht door Amerikaanse toeristen. Zij waren onder de indruk van de Zuidervermaning en deden notabene een bod van fl 26.000,- op de kaarsenkronen. Bepaald geen gering bedrag. Maar gelukkig ging de Doopsgezinde gemeente niet op dit bod in.¹⁸

Op 18 oktober 1929 kocht de gemeente Westzaan een stuk grond van de Fries Doopsgezinde gemeente en ruilde een stuk grond met hen. Naast de kerk verrees namelijk een nieuwe basisschool. Ook van Jan Oudkerk, boer op Zuideinde 193-195, werd grond gekocht. De Doopsgezinden werden vertegenwoordigd door Dirk Beekhoven, brandstoffenhandelaar te Zaandam, voorzitter, en secretaris Jacob Bes, kleermaker. De Doopsgezinden verkochten 86ca: een door de gemeente gedempte en bij het erf van de Zuiderschool getrokken halve sloot. In ruil daarvoor kregen de Doopsgezinden perceel D1468 van 340 centiare., maar daarop mocht nooit worden gebouwd. Ten tweede werd een strookje grond en water van 57 centiare verkocht. Het bedrag werd gesteld op f2,- per centiare.¹⁹

¹⁴ Aantekeningen vanaf 1600, http://www.vpnd.nl/bronnen/nh/westzaan/westzaan_lmdg_wv_21.pdf.

¹⁵ Jong, S. de en Schipper, J. Gebouwd in de Zaanstreek, p49.

¹⁶ Jong, S. de. De Fries Doopsgezinde vermaning in Westzaan. In: Bulletin van de Stichting Oude Hollandse Kerken, nr. 6. Lente 1978, p9-22.

¹⁷ Gemeentearchief Zaanstad, KA-0013, inv.nr. 340.

¹⁸ Jantzen, H.F. De Doopsgezinde Kerk te Westzaan. In: 50 jaren Zaanstreek (en ver daarvoor), 1898-1948, p109.

¹⁹ Gemeentearchief Zaanstad, archief van het gemeentebestuur Westzaan, OA-0049, inv.nr. 791.

In 1930 werd voor aan de weg een nieuw ijzeren hek geplaatst, dat er tegenwoordig nog steeds staat.²⁰

In 1931 bestond de Zuidervermaning tweehonderd jaar. Dat liet de gemeente niet ongemerkt voorbij gaan, maar een officiële viering vond pas plaats nadat de kerk gerestaureerd was, begin 1932.

Dominee Sepp, die kort te voren als dominee was aangesteld, beijverde zich voor restauratie, waarbij de Zuidervermaning van elektrisch licht werd voorzien (aangelegd door A. Tuijn). J. Coenraad werd als architect in de arm genomen. Bij deze restauratie werd de oorspronkelijke roedenverdeling van de kerkramen (8 ruiten in de breedte en 16 in de hoogte gewijzigd in respectievelijk 4 en 10). Timmerwerk werd uitgevoerd door de Gebroeders Velthuijs. In 1930 was in de Noordervermaning de preekstoel vernieuwd, *“eenig eikenhout van den afgebroken kansel en de klankbordlamp uit de Vermaning van Westzaan-Noord zijn in het vernieuwde bedehuis aangebracht.”* Het schildersduo Schram en Sol, die op Zuideinde 26-28 hun bedrijf hadden, zorgden dat alles binnen weer nieuw in de verf kwam. A. Tuijn kreeg opdracht elektriciteit aan te leggen. Jacob Janszn Bes (1865-1936), die een kleermakerswinkel boven de kruidenierszaak van zijn vrouw op Zuideinde 139-141 had, leverde nieuwe gordijnen. Met dit alles was een bedrag van bijna f7.000,- gemoeid. In het voorjaar van 1932 was de kerk gereed.

De buitenkant van de kerk werd enkele jaren later opnieuw geschilderd. Schilder Sol kreeg in 1935 de opdracht dit te doen maar “met streng verbod om een lamp te gebruiken in verband met het brandgevaar”.

Eigenlijk doorlopend is de Zuidervermaning gerestaureerd en hersteld. Een houten gebouw is nu eenmaal erg onderhoudsgevoelig. Een opsomming van alle werkzaamheden sinds de jaren '30 voert te ver. Hier zij nog vermeld dat in 1964 een restauratie plaatsvond onder leiding van architect Jaap Schipper te Zaandam. De dakpannen zijn waar nodig vernieuwd. Veel hout aan de buitenzijde is vervangen, evenals vier raamkozijnen.²¹ De ramen zelf zijn diezelfde tijd gebruikt voor de reconstructie van het burgerlijk wees- en armhuis op de Zaanse Schans. De heiwerkzaamheden daarvoor waren in oktober 1964 begonnen en het pand werd in oktober 1966 in gebruik genomen als restaurant De Hoop op d'Swarte Walvis. Ook de dakpannen zijn waar nodig vernieuwd.²²

Dreigende verplaatsing in 1967-1968

In 1967 vatte de gemeente Amsterdam het plan op om het havengebied rond het Noordzeekanaal grootscheeps uit te breiden. Aan de noordzijde zou een grote haveninham komen, waarvoor het zuidelijk deel van Westzaan, tot de houtwarenfabriek van De Valk halverwege de J.J. Allanstraat moest wijken. Dat zou z'n beslag moeten krijgen tussen 1970 en 1975.

Met het oog daarop werden veel Zaanse huizen met achterstallig onderhoud in die tijd door de Rechtspersoonlijkheid Ontwikkeling Zaanstreek aangekocht, zoals Zuideinde 180-184, Zuideinde 238-240 en Zuideinde 252-252. Laatstgenoemde twee panden werden gesloopt. Andere huizen werden door de gemeente overgenomen en verhuurd, in afwachting van de verdere plannen. Een heel aantal panden met een historische waarde verdwenen in deze tijd.

Het historisch bewustzijn was echter nog wel dúsdanig aanwezig dat men zag dat de Zuidervermaning niet zomaar gesloopt moest worden. Het idee ontstond om het over te brengen naar de Zaanse Schans. Dit terrein werd juist in die tijd ontwikkeld om elders in de Zaanstreek bedreigde panden een overlevingskans te bieden. Onder meer het Westzaanse burgerlijke wees- en armhuis dat ten westen van de Grote Kerk stond, kreeg op de Zaanse Schans een plaats. Pas in latere jaren zou de Zaanse Schans een enorm belangrijke toeristische trekpleister worden. Voor de Zuidervermaning zat overplaatsing naar de Zaanse Schans er echter niet in. Voor de kerkelijke gemeente was het geen optie om het gebouw zomaar uit Westzaan weg te halen. *“Definitief afgebroken wordt het beslist niet. Het is wel de bedoeling het elders in het dorp weer op te bouwen. Maar waar? Er is nog niets over bekend. Wat dat betreft is de toekomst nog zeer vaag”*, aldus toenmalig koster G. Bleij tegenover een journalist van De Typhoon in 1968.²³

De gemeente Westzaan protesteerde sterk tegen de uitbreidingsplannen van de haven en wist bouwvolume van de gemeente Koog aan de Zaan te krijgen. Daardoor was het mogelijk in het zuidelijk deel van Westzaan een geheel nieuwe woonwijk te bouwen met zowel huurwoningen en aan de buitenranden koopwoningen voor de Zaanse bedrijven Duyvis, Honig en de Heidemaatschappij. Deze gronden zouden moeilijk te onteigenen zijn en de bouw van deze wijk was dan ook een politiek strategische zet. Alle straten kregen namen van vogels, zodat de buurt werd aangeduid als

²⁰ Bouwvergunningen gemeente Westzaan.

²¹ De Typhoon, 31 augustus 1968. Gemeentearchief Zaanstad, Archief J. Schipper te Zaandam.

²² Gemeentearchief Zaanstad, Archief De Zaanse Schans (PA-0151), inventarisnummer 94A-C.

²³ De Typhoon, 31 augustus 1968.

De Zuidervermaning uit 1733 met links daarvan het, in oorsprong 17e-eeuwse voormalig, in 1884 deels van stenen gevels voorzien en verbouwd tot kosterij, anno 2014. © Collectie Westzaanse Digitale Beeldbank/René Bloemberg.

Vogelbuurt, onder Westzaners tegenwoordig nog steeds aangeduid als de *“nieuwe buurt”*. De eerste bewoners kwamen in 1963.

Echter door een ongeluk bij een fabriek in de Amsterdamse haven waar veel commotie over ontstond en toenemend historisch bewustzijn, kenterde het tij omstreeks 1969. Mede door de oliecrisis begin jaren '70 ging uiteindelijk het uitbreidingsplan van het Noordzeekanaalgebied niet door en het zuidelijk deel van Westzaan, mét de Zuidervermaning, bleef behouden.²⁴

Verkoop aan de Stichting Oude Hollandse Kerken in 1979

Niettemin zag de toekomst voor de Zuidervermaning er verre van rooskleurig uit. De daling van het aantal leden zette voortdurend door. Verkoop van de Noordervermaning door de inmiddels in 1949 gefuseerde gemeente betekende nog onvoldoende verlichting van de onderhoudskosten. De Zuidervermaning werd vanaf de jaren '60 ook regelmatig verhuurd en beschikbaar gesteld voor concerten. Niettemin moest er actie worden ondernomen. In 1972 vroeg de gemeente, omdat het onderhoud *“als een blok om de hals”* van de gemeente hing, of Monumentenzorg bereid was het kerkgebouw over te nemen. De kerkenraad was van mening dat het niet haar taak was *“om voor Monumentenzorg te spelen maar ten eerste de geestelijke zaken van haar leden te behartigen.”*. Monumentenzorg gaf echter aan dat zij geen kerken kocht en adviseerde met plaatselijke organisaties en stichtingen om tafel te gaan, zoals de Stichting Zaans Schoons, een van de voorlopers van de vereniging Zaans Erfgoed. Vervolgens namen de Westzaners contact op met de Algemene Doopsgezinde Sociëteit in Amsterdam om te vragen of zij meer ervaring had met dit soort situaties. Westzaan zou vast niet de enige Doopsgezinde gemeente zijn waar de vlag er zo bij hing. En of het mogelijk was om een Doopsgezinde Stichting in het leven te roepen om kerken in onder te brengen die niet meer door gemeenten zelf onderhouden konden worden.

²⁴ Klerk, K. Westzaan van toen. Het einde van Westzaan. In: De Wessaner, maart en april 2004.

De Sociëteit antwoordde echter dat er niet zo'n stichting bestond en zag ook geen heil in oprichting daarvan. Monumentenzorg diende subsidies te geven voor groot onderhoud, klein onderhoud moest een gemeente zelf dragen.²⁵

In 1976 vatten enkele gemeentelieden in Westzaan het plan op om te komen tot oprichting van Stichting De Zuidervermaning. Datzelfde jaar, in de zomer, startten ook gesprekken met de Stichting Oude Hollandse Kerken. Deze stichting, twee jaar voordien opgericht, stelde zich ten doel het behoud van kerkgebouwen in Noord- en Zuid-Holland door ze aan te kopen, te restaureren en er een passend gebruik voor te zoeken. In 1975 waren al gesprekken gaande met zes kerkenraden over overname van de kerk, uiteindelijk zou de Zuidervermaning het eerste gebouw worden dat werd overgenomen. Er moest echter nog wel heel wat water door de Zaan vloeien voor het zover was Eerste discussiepunt was al of de oude kosterij wel of niet bij de overname behoorde. In eerste instantie ging de SOHK daar niet vanuit, vanaf begin 1977 wel. Anderzijds bedongen de Doopsgezinden dat diverse voorwerpen in de Zuidervermaning buiten de overname zouden blijven. Daarvoor is een lange inventarislijst opgemaakt. Zij stelden verder als voorwaarde dat de SOHK het parkeerterreintje voor aan de weg, waar tot 1974 Zuideinde 227-2279 stond, onbebouwd zou laten. Deze vond dat akkoord, mits het gedoogbeleid met betrekking tot autogaragehandelaar P. Prins, gestopt zou worden. Prins, wiens garage op Zuideinde 242 tegenover de Zuidervermaning stond, parkeerde doordeweeks veel auto's op het terrein en zorgde op zondag altijd dat het terrein leeg was. De stichting stelde als voorwaarde bij overname dat de verkopende partij een zogenoemde bruidsschat zou meegeven. In het geval van de Zuidervermaning werd het bedrag op f 100.000,- gesteld. Inmiddels was het buitenschilderwerk aan kerk en kosterij weer urgent geworden, door schildersbedrijf T. Stol begroot op f18.431,60. Herstel van de kosterij werd ingeschat op f12.000,- Dit alles mocht op de bruidsschat in mindering worden gebracht.

Op 3 juni 1978 volgde tijdens een kerkentocht door donateurs van de SOHK een bezichtiging van de Zuidervermaning. Architect J. Schipper uit Zaandam vertelde het een en ander over het gebouw, organist Jan Jongepier uit Purmerend gaf een kort orgelconcert. De donateurs ervoeren het als het hoogtepunt van de dag.

Op 9 januari 1979 volgde een slotbespreking, korte tijd later werd de overdrachtsakte bij notaris mr. E.J. Schwarze in Zaandam getekend. Op 5 mei volgde een open dag van de SOHK.²⁶

Lotgevallen sindsdien

Inmiddels was de Doopsgezinde gemeente van Westzaan in 1977 nauw gaan samenwerken met de Doopsgezinde gemeenten van Wormerveer, Krommenie/Knollendam en Wormer/Jisp. Vervolgens ging deze combinatie in 1980 nog een samenwerking aan met de gemeenten van De Rijp en Oost-Grafdijk. De Verenigde Friesch Waterlandse Doopsgezinde gemeente Westzaan bleef echter vooralsnog wel zelfstandig bestaan; vanaf 1979 werden om de week diensten gehouden in de voormalige kosterij. Slechts voor huwelijken en op hoogtijdagen, wanneer de bovengenoemde Doopsgezinde gemeenten samen diensten belegden, werd de Zuidervermaning gehuurd van de SOHK.²⁷ In 1998 is de Westzaanse gemeente met enkele andere gemeenten gefuseerd tot Doopsgezinde gemeente Koog en Zandijk en Westzaan. Tegenwoordig wordt nog enkele malen per jaar de Zuidervermaning gebruikt door de Doopsgezinde gemeente, waarmee de Zuidervermaning voor eventjes weer haar oorspronkelijke functie terugkrijgt.

Een eigen Westzaanse stichting, zoals in 1976 het eerste plan was, werd dus niet verwezenlijkt. Wel kwam er een plaatselijke commissie van de SOHK, die de Zuidervermaning in Westzaan zou gaan exploiteren. Gré Swart en Antje Kanters, beiden lid van de Doopsgezinde gemeente, gingen op bescheiden schaal concerten organiseren. Dit groeide in de jaren '90 uit tot een team van ongeveer zeven vrijwilligers en daarnaast heel veel anderen die hand- en spandiensten verrichten zoals koffieschenken tijdens activiteiten.²⁸ Deze activiteiten zijn tegenwoordig heel uiteenlopend van aard: een aantal keer per jaar organiseert de Organisatie Oude Muziek klassieke concerten "bij kaarslicht", maar er vinden ook concerten met andere muziekgenres plaats en de Zuidervermaning is door de gemeente Zaanstad aangewezen als bijzondere trouwlocatie. Daarnaast worden er rouwdiensten gehouden, maar kan het gebouw ook voor allerlei uiteenlopende bijeenkomsten en vergaderingen worden afgehuurd.

²⁵ Stadsarchief Amsterdam, archief van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, aanvulling. Toegangsnummer 843a, inventarisnummer 348.

²⁶ Archief Stichting Oude Hollandse Kerken, plaatselijke commissie Westzaan. Documentatie met betrekking tot overdracht van de Zuidervermaning aan de Stichting Oude Hollandse Kerken, 1975-1979.

²⁷ Z.a. (1986). Historie van de Verenigde Friesch Waterlandsche Doopsgezinde gemeente te Westzaan, pp7-8.

²⁸ Pol, M. van der. In de schijnwerper: Commissie Zuidervermaning, een enthousiaste club met een vrolijke noot. In: De Wessaner, april 2012.

In 1993 ontving de commissie, die toen bestond uit Els Lemstra, Luuk van der Meer, Ans Nieuwenhuizen, Fred Greven, Loes Bijleveld, Marjan Bruijn en Marjolijn van Ham, een prijs van bijzondere waardering door de wethouder Ton Brinkman van de gemeente Zaanstad.²⁹ Gelijktijdig met een restauratie van de voormalige kosterij in 2000 (zie hoofdstuk 8) werd de Zuidervermaning grondig gerestaureerd. Van de zestien ramen moesten er tien worden vernieuwd. Buiten werd veel schotwerk vervangen en geschilderd, de voordeuren gerestaureerd en een van de poeren onder de kerk hersteld. Na uitgebreid onderzoek naar de oude verflagen werd het interieur weer in de oorspronkelijke kleur teruggebracht. Omdat er tijdens activiteiten altijd lange rijen voor de oude toiletgroep waren, werd aan de noordkant van de vermaning een aanbouw in historische stijl gerealiseerd, waarin toiletten en een werkkast kwamen. Het timmerwerk werd uitgevoerd door aannemersbedrijf May. Alles stond onder leiding van architect Fred Greven, die zelf ook zitting had in de plaatselijke commissie van de Zuidervermaning. De totale kosten bedroegen ongeveer f500.000,-. Een groot deel van de kosten werd gedekt door subsidies van Monumentenzorg. Eind 2000 waren de werkzaamheden gereed.³⁰

Een historisch gebouw daarentegen is nooit "af". In het tweede decennium van de 21^e eeuw werden de zijgevel aan de noordzijde en voorgevel geschilderd en de dakkapel en torentjes hersteld.

2.2. Een voormalig weeshuis en later kosterij op Zuideinde 231

Een 17^e-eeuws woonhuis

Ten noordoosten van de Zuidervermaning staat een pand dat in oorsprong uit de 17^e eeuw dateert. Meer dan honderd jaar was hier het weeshuis van de Fries Doopsgezinden gevestigd. De oudste gegevens van het pand dateren van halverwege de 17^e eeuw, toen hier een zekere timmerbaas Claes Decker woonde. Het was een zogenoemd hooihuis: een gecombineerde boerderij met woonhuis.

De volgende eigenaars waren zijn zoon Jacob Claeszn Decker voor de helft en Aris Corneliszn voor de andere helft. Zij verkochten op 1 maart 1691 het pand voor fl 641,15,15- aan de Fries Doopsgezinde gemeente.³¹ Vooralsnog werd er met het gebouw niets gedaan. Vermoedelijk is het verhuurd.

Inrichting als weeshuis in 1718

Alleen al het verplicht ter kerke gaan in de Grote Kerk maakte dat de Doopsgezinde armen en wezen niet in het dorpsweeshuis terecht konden. Niet alleen was het zich ontfemen over behoeftigen voor rijke Doopsgezinden vanuit hun geloofsoogpunt een vanzelfsprekende zaak, het was dus ook noodzaak om voor een eigen wees- en armenhuis te zorgen. Op 8 mei 1718 besloten de diakenen van de Fries Doopsgezinde gemeente, "*alzo onze Armen en Weezen in getal meerder worden*", om het aangekochte huis te vergroten en geschikt te maken tot wees- en armenhuis. Aan de westkant werd een vrouwenkamer ingericht. In de vierkant-ruimte kwamen een turf- en brandhouthok. Langs de gevormde gang met dwarsgang naar de noordelijke ruimte werden ongeveer tien bedsteden gemaakt. In de noordelijke ruimte bevonden zich de keuken met waterbak en hier was ook de huiskamer gesitueerd. De verbouwing was binnen twee maanden uitgevoerd, op 30 juni 1718 werd het weeshuis als zodanig in gebruik genomen. De kosten bedroegen fl 938,03,14.

Verbouw in 1746

Echter na enkele decennia bleek het verbouwde wees- en armenhuis van de Fries Doopsgezinden toch niet te voldoen. In 1746 volgde een grootscheepse verbouw en uitbreiding aan de noordkant. Feitelijk werd het gebouw "*tot in de vierkant stijle*" gesloopt en daarna vergroot en opnieuw ingericht.³² De regenbak werd verplaatst, er kwam een walhuis (een huisje aan de slootrand, waar de was werd gedaan) met stoep, een nieuwe keuken met dubbele stookplaats, forneus en een kookketel met kraan en een compleet nieuwe weeszaal. Klaarblijkelijk leverden de *diakonen* zelf het hout, want in het bestek werd dat niet nader omschreven, behalve het dakhout dat "*duijms dennehout*" moest zijn. De

²⁹ Z.a. Waardering voor Vermaningcommissie. In: De Wessaner, februari 1994.

³⁰ Z.a. Zuidervermaning en kosterij weer een plaatje. In: De Wessaner, december 2000.

³¹ Gemeentearchief Zaanstad, KA-0013, inv.nr. 261.

³² Jong, S. de, Schipper, J. Gebouwd in de Zaanstreek, p 57.

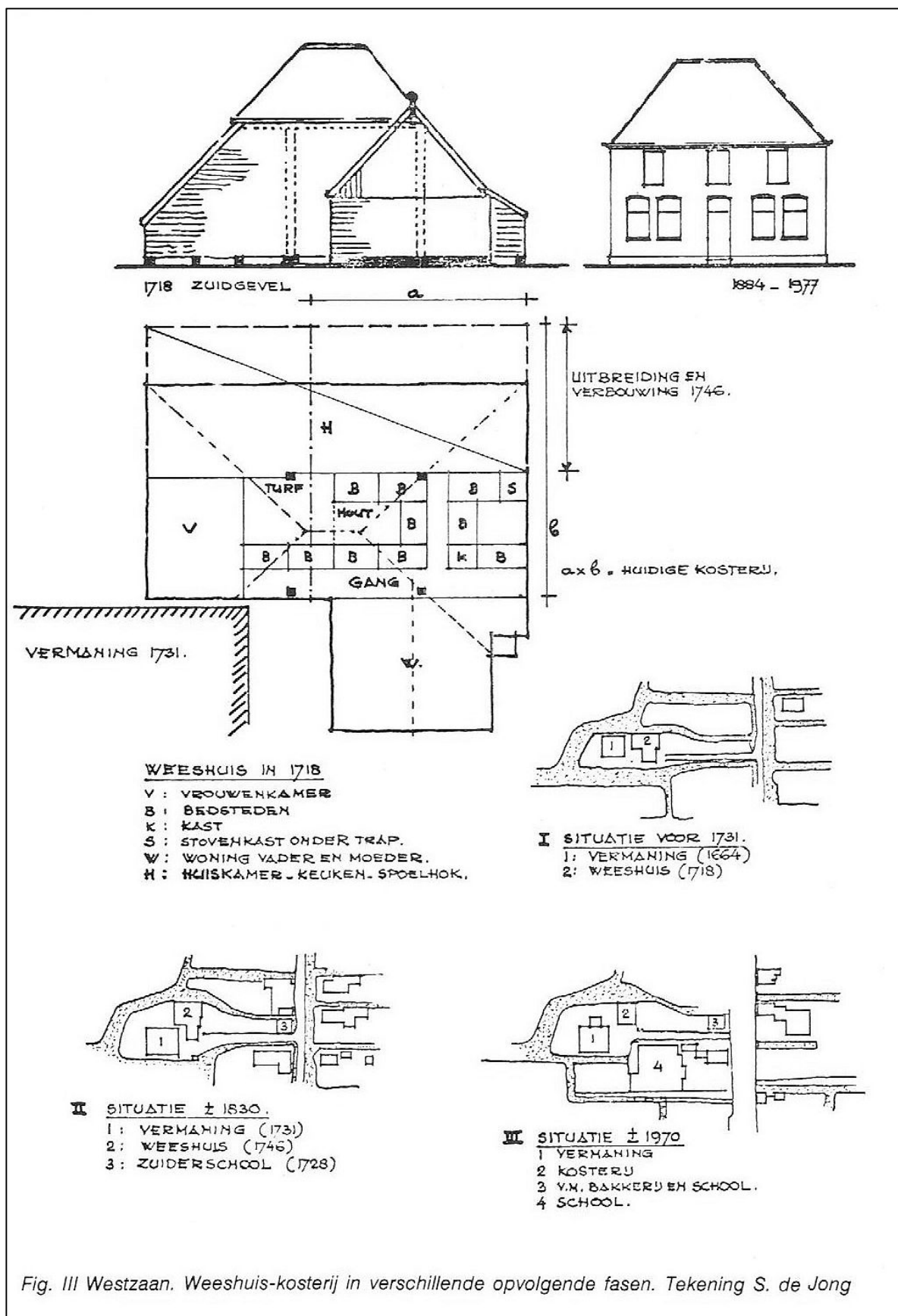

Fig. III Westzaan. Weeshuis-kosterij in verschillende opvolgende fasen. Tekening S. de Jong

verbouwing kostte fl. 2.101,11,10. Grotendeels werd dit, evenals de inmiddels verrezen huidige Zuidervermaning, betaald uit giften.³³

Het einde als weeshuis in de 19^e eeuw

Langzaam maar zeker liep het aantal behoeftigen en weeskinderen bij de Fries Doopsgezinden terug, mede omdat het burgerlijk armbestuur steeds meer in verzorging en ondersteuning ging voorzien. Doordat er steeds meer kosten aan het gebouw kwamen, er steeds minder wezen waren en de gemeente kleiner werd, moest het Fries Doopsgezinde wees- en armenhuis eind 19^e eeuw worden gesloten. In 1884 werd het gebouw flink verkleind, voorzien van een stenen voorgevel en als kosterwoning, “*kosterij*”, in gebruik genomen.

Kosterij en sindsdien

De weduwe van Jacob Groot was in die tijd kosteres. Anno 1891 bewoonde koster Jan Koorn het pand en tot begin 20^e eeuw zijn zoon Klaas met diens gezin.

In 1908 herstellde de Westzaanse timmerman P. Veenis met twee collega's uit Amsterdam het pand. Daarbij moesten ze zich erg behelpen, zo blijkt uit een potloodnotitie die zij achterlieten en bij een restauratie omstreeks 2000 werd teruggevonden: “*De timmerlieden hadden gehoopt om nieuw hout te gebruiken. Met het is (...) met ziek hout of brandhout in elkaar gezet.*”³⁴

Jelis de Boer volgde Koorn als koster op en daarna Adam van Vliet. In de jaren '30 werd Johannes Kwist koster. Hij zou dat blijven tot 13 januari 1957 en als zodanig in de kosterij wonen. Daarna was tot 1974 de familie G. Bleij-Hartog koster en woonde op Zuideinde 231. De laatste kosteres was mevrouw Koster-Band.

In 1979 werd gelijktijdig met de Zuidervermaning ook de kosterij verkocht aan de Stichting Oude Hollandse Kerken. De kosteres huurde sindsdien het pand van de Stichting, zij bleef vooralsnog haar kosterstaak vervullen.

Toen zij halverwege de jaren '80 vertrok, besloot de SOHK het pand te verkopen. De familie Doeve werd eigenaar, op voorwaarde dat de SOHK het pand zou laten restaureren. In 1999 was het zover. Bouwbedrijf IJskes herstelde het pand. Helaas werd daarbij een oude vuurplaat uit de weezenzaal, die even buiten was gezet, gestolen. De oude weezenzaal werd ingericht als woonkamer. De balkenconstructie werd in zogenaamd dodenkoppars geschilderd, vroeger veel gebruikt in de Zaanstreek. De schoorsteen op het dak werd vernieuwd en tevens kwam er een dakkapel in 18^e-eeuwse stijl.

2.3. Het voormalig pand Zuideinde 227-229

van de familie Gorter

Op de noordelijke hoek van het Zuideinde en het Laantje stond tot 1974 een huis dat al sinds halverwege de 18^e eeuw eigendom van de Fries Doopsgezinde gemeente was. Het dateerde uit de 17^e-eeuw.

Op 11 mei 1663 werd het pand door Pieter Pieterszn Gorter gekocht voor 400 carolus guldens van de erven van Jan Dirks van der Laan. Op 3 juli 1670 kocht hij een hoekje erf erbij ter uitbreiding van zijn huis, van de erfgenamen van Claes Jacobszn Decker.³⁵

Pieter Pieterszn Gorter verkocht zijn bezittingen in 1715 voor f 650,- aan Jan Jacobszn Gorter, die samen met zijn vrouw er ging wonen.

De weduwe Gorter betrok eind 1756 het weeshuis iets achter haar woning (Zuideinde 233) en legateerde al haar roerende en onroerende goederen aan de Fries Doopsgezinde gemeente.³⁶

In gebruik als pastorie tussen 1757 en 1780

Een jaar later kwam dominee Bernardus Hoekstra die dit pand betrok. Na zijn overlijden in 1778 werd het tot begin 1780 bewoond door de nog jonge Arend H. van Gelder (1756-1819) en verloor het pand daarna weer de functie van pastorie (zie ook hoofdstuk 5).

³³ Jong, S. de. De Fries Doopsgezinde vermaning in Westzaan. In: Bulletin van de Stichting Oude Hollandse Kerken, nr. 6. Lente 1978, p9-22.

³⁴ Z.a. Zuidervermaning en kosterij weer een plaatje. In: De Wessaner, december 2000.

³⁵ Of Pieter Pieterszn Gorter die hier tegenover aan de zuidkant van het Laantje woonde (zie hoofdstuk 1), dezelfde is als eerstgenoemde Pieter, of een neef, is niet duidelijk.

³⁶ Gemeentearchief Zaanstad, archief van de Doopsgezinde gemeente te Westzaan (KA-0013), inv.nr. 259.

Het 17^e-eeuwse pand Zuideinde 227-229 in september 1953, toen het huisje van de Westzaanse wijkzusters. © Collectie Westzaanse Digitale Beeldbank.

Verhuurd in de 19^e eeuw

Het stond vervolgens afwisselend leeg en werd verhuurd. Evert Janszn Dekker schreef omstreeks 1880 dat het nog steeds aanwezig was.³⁷

Een greep uit de namen van de huurders in de 19^e eeuw: schoenmaker Johannes van Raat tot 1809, timmerman Klaas Koorn en zijn vrouw tot 1858, onderwijzer Pieter van der Ploeger tot november 1860 en vervolgens tot 18 maart 1861, koetsier Jan Smit. Daarna kwamen onder meer de weduwe van Willem Kuijt, de weduwe van G. de Boer en de weduwe van Willem Dekker. Inmiddels was het huisnummer rond 1860 gewijzigd in 93.

Splitsing in twee woningen

In de periode 1871/1872 werd het huis volledig verbouwd en in twee woningen gesplitst: gemeentenummer 93 en 93a. Met deze verbouwing was een bedrag van fl 1166,95 gemoeid.³⁸

Sinds 1886 werd het verhuurde huis aangeduid met Wijk B52 en Wijk B53, vanaf circa 1920 respectievelijk Wijk B49 en B50 en vanaf 1939 respectievelijk Zuideinde 227 en 229.

Eind 19^e eeuw huurde onder meer de familie Muijs de ene helft en begin 20^e eeuw onder andere Jan Heermans, Maartje Jansdr van Waert (overleden in 1930), Boudewijn Bakker, Klaas Veenhoven, Johan F. de Ruiter en familie Hinkelmann. Laatstgenoemde was niet altijd even trouw in de betaling van de huur. In de zomer van 1935 kreeg Hinkelmann toestemming om een dakraam op de zolder te maken, in verband met de grote hitte. Het maximaal te besteden bedrag was volgens de diakenen fl 10,-. De huurders in het andere gedeelte waren in die tijd onder andere de familie Harrewijne.

³⁷ Dekker, E. Geschiedenis van Westzaan.

³⁸ Dekker, E. Aantekeningen inzake Vriesche Doopsgezinde gemeente te Westzaan-Zuid. Overgeschreven en aangevuld door N.J. Heermans, p.9

Bewoond door twee wijkzusters

Omstreeks 1940 betrok wijkzuster J.A. Grevelink nummer 229. Zij was al sinds 1928 wijkzuster; op maandag 5 november kreeg ze in de Wezenzaal van de kosterij een uitgebreide receptie aangeboden van de Westzaanse bevolking. Tot medio 1961 heeft ze aan het Laantje gewoond. Naast haar, op Zuideinde 227, kwam rond 1951 wijkverpleegster H. Kanter. Zij verhuisde rond 1964.

Afbraak

In 1979 werd de Stichting Oude Hollandse Kerken eigenaar van de Zuidervermaning, de kosterwoning nummer 231 en Zuideinde 227-229. In 1974 werd het huis met daarin de twee woningen, afgebroken. Sindsdien is dit stukje grond onbebouwd en wordt het gebruik als parkeerterrein³⁹ ten behoeve van de Zuidervermaning.

In december 2013 zien we van links naar rechts Zuideinde 225, 227, 229, 233 (Zuidervermaning), 231 (voormalige kosterij) en op de voorgrond het parkeerterrein waar vroeger een huurhuis van de Doopsgezinde gemeente stond, toen Zuideinde 227-229. © J.C. van der Male.

³⁹ Kadastrale leggers 111, 2687, 3176 en 5058.

3. Zuideinde 235

School: 1730-1830

Oorspronkelijk was het pand Zuideinde 235 een 18^e-eeuws of wellicht 17^e-eeuws pand. Op 29 april 1728 kochten de Regenten van de Banne Westzaan voor f750,- dit huis aan van de erfgenamen van Adriaan Leeghwater en Jacobje Jacobs. Zij namen zich voor om *“in 't voorsz huijs sullen moeten stigten een School, en daer in een bequaem meester tot onderwijsen van de Jonge Jeugt, te besorgen.”* In die tijd waren Jan Jacobszn Gorter en Sijmon Aerse de burenen aan respectievelijk de zuid- en noordkant.⁴⁰

Vanaf 1788 was Frederik Otter (1765-1836) de bovenmeester. Hij woonde met zijn vrouw Maartje Wilelmsdr Boon in hetzelfde pand als de school. Daarnaast hadden ze nog diverse eigendommen: Zuideinde 207, het in 1887 afgebrande J.J. Allanstraat 103-105 en uit erfenis het daar tegenover gelegen J.J. Allanstraat 100-102 van (schoon)pa Boon.

In 1830 verhuisde de school naar een nieuw gebouw ten zuiden van het Laantje. Otter verhuisde mee naar een nieuwe woning daarvoor. Het oude schoolgebouw met woonruimte voor de onderwijzer, werd verkocht aan Teeuwis Verweel.

Bakkerij: 1830-1965

Verweel was van beroep bakker. Hij richtte in het pand een bakkerij in en meer dan honderd jaar bleef dit de functie van het voormalige pand Zuideinde 235.

Verweel bezat de bakkerij echter niet lang. In het bevolkingsregister over de periode 1820-1840 staat zijn naam ook niet genoemd bij dit pand. Zeer kort na 1830 verkocht hij het perceel, in die tijd voorzien van kadastraal nummer B97 en met adres gemeentenummer 118, aan A.G.B. Verweij, *“koekbakker te Westzaan”*. De bewoner na bovenmeester Otter werd namelijk Johannes Josephus Niemann, broodbakker. Deze exploiteerde dus vanaf 1830 of in elk geval kort erna, de bakkerij. Voor de tweede maal in korte tijd werd de bakkerij verkocht, namelijk door Verweij aan de Broek in Waterlandse notaris Pieter Schillinger die 'm in 1842 uiteindelijk verkocht aan huurder Niemann. Deze bezat eveneens het voormalige pand Zuideinde 155-157 en samen met *“inlandsch kramer”* Heinrich Holters het voorste deel van het 18^e-eeuwse pand J.J. Allanstraat 455-457.

Niemann kocht in 1849 een schuithuis aan dat tegenover de bakkerij aan de wegsloot gelegen was, net ten noorden van Zuideinde 244. Dat was kadastraal perceel D855. Dit schuithuis zou tientallen jaren bij de bakkerij in gebruik zijn. Ik vermoed dat de bakker een eigen schuit had waarmee meel of graan van de molens werd aangevoerd. Nieman kocht het daaropvolgende jaar nog een klein perceeltje, begroeid met struikgewas (*“boschje”*) ten noorden van het naastgelegen buurhuis Zuideinde 239 aan. Dat was kadastraal perceel B96a, tot die tijd eigendom van boer Maarten Louwen. Na het overlijden van Niemann werden in 1857 alle percelen eigendom van zijn weduwe, Neeltje Groot en hun dochter Maria Josephus Niemann. In 1862 werd de zaak overgenomen door broodbakker Cornelis van den Berg.

Van den Berg werkte tot 1868, toen verhuisde hij naar Edam. De bakkerij, het perceel iets noordelijker en het schuithuis aan de overkant van de straat werden in 1869 op een publieke veiling verkocht, waarna broodbakker Lammert Vriend de bakkerij voortzette. Lammert Vriend, geboren in 1843 te Westzaan als zoon van houtzager Jan Vriend en Trijntje Gruijs (de familie Vriend woonde al diverse generaties achtereen in Westzaan), was op zondag 11 juli 1869 in Wormerveer getrouwd met de 23-jarige Maartje Jansdr. Lieshout uit die plaats. Na hun trouwen betrokken zij dus de bakkerij in Westzaan en ongeveer een jaar nadien zou hij iets noordelijker, op de plek van het *“boschje”* een huis bouwen, opgedeeld in enkele woningen en later voorzien van de huisnummers Zuideinde 241, 243 en 245. Lammert en Maartje kregen een groot aantal kinderen, maar 5 ervan overleden op jonge leeftijd. Ook Maartje overleed toen ze nog maar 48 was, op 5 januari 1894. Gelukkig werden minimaal 5 kinderen wel ouder.

Tussen 1869 en 1875 liet Lammert Vriend het schuithuis tegenover de bakkerij slopen. In 1881 verkocht Lammert de bakkerij en werd *“boodschaploper”*. Het pand Zuideinde 241-243 en 245 werd enkele jaren later verkocht. Lammert overleed op 14 mei 1920 in Westzaan.

Anno 1881 kwam Cornelis Pieterszn Dekker uit Zaandam in de bakkerij die toen als adres gemeentenummer 95 had, in 1895 kocht zijn zoon Gerrit Corneliszn Dekker het geheel.

In 1912 verkocht Dekker junior het historische pand aan Theodorus Köhler, een bakker die uit Krommenie afkomstig was. Hij was in 1885 in Amsterdam geboren als zoon van Theodorus Köhler en

⁴⁰ Gemeentearchief Zaanstad, oud rechterlijk archief (OA-0008), inv.nr. 1598.

In het midden de voormalige stelphoeve, van 1730-1830 in gebruik als school, daarna tot 1965 als bakkerij. Kort daarna werd het gesloopt. Links het voormalige Zuideinde 227-229. © Westzaanse Digitale Beeldbank.

Barendia Wilhelmina Hesta. Köhler trouwde het jaar erop met Elisabeth Wernke uit Krommenie. Ze moeten echter nog wel in Krommenie zijn blijven wonen, want daar is in februari 1915 hun 1 jaar oude zoon Theodoor Gerard overleden. Kort na 1919 zijn ze alsnog naar Westzaan vertrokken. Daar is dochter Agatha in 1932 overleden.

Eveneens in 1932 moest het perceel worden verkocht "onder opschortende voorwaarden", zoals de kadastrale legger vermeldt. Bakker Köhler verhuisde naar Beverwijk, de ongeveer 30 jaar oude Jacobus Glas kocht de bakkerij aan. Hij was een zoon van Christiaan Stoffel Glas (1862-1938) en Hendrika Kooijman, een kleinzoon van Johannes Huijbrechtszn Glas (1831-1917) die vanuit Wissenkerke in de Spaarndammerpolder was komen wonen en in 1917 in Westzaan overleed. Jacobus was opgegroeid op J.J. Allanstraat 213 en woonde tot 1932 met zijn vrouw en eerste twee

kinderen in Zaandam. Vermoedelijk zijn broer Gijsbertus (1895) woonde in de jaren '50 op J.J. Allanstraat 224. Jacobus maakte in mei 1932 een doorstart met de bakkerij, toen aangeduid als Wijk B55 (tot de jaren '20 als Wijk B58). Tot 1947 zou Glas met zijn vrouw Adrian van der Blom, dochters Hendrika (1927) en Francina (1929) en zoon IJsbrand (1929) op dit adres wonen en werken. In laatstgenoemd jaar kwam Willem

Brood-, koek- en banketbakkerij

M. N. Goldberg

Zuideinde 235 - Giro 648124

TEL. 66124 WESTZAAN

NOTA voor *Commissie G.H. 75 jaar bestaan*

60 broden	4 80
60 the gel 1/16	9 60

26.5.60

Briefhoofd van de bakkerij op een rekening uit 1960.

De vervallen staat van Zuideinde 235 in de jaren '60 van de 20e eeuw. Links is Zuideinde 244 zichtbaar. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 26.01490.

Interieur van de voormalige bakkerij, kort voor sloop. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 26.01489.

Goldberg uit Lisse, die de zaak overnam. In 1952 nam, vermoedelijk zijn zoon, Marinus Goldberg de zaak over. Marinus Nelis Goldberg, geboren op 3 december 1916 en getrouwd met Catharina Gretha de Vries (1922-1970) kreeg minimaal twee kinderen: Willem (1951) en Aldert (1953).

Goldberg liet in 1955 een garage bij de bakkerij bouwen.

Goldberg was de laatste bakker. In 1965 besloot hij de bakkerij te sluiten. Het laatste brood werd symbolisch in de oven geschoven en in 1975 verhuisde weduwnaar Goldberg naar J.J. Allanstraat 312. Dit pand, in 1914 gebouwd, was voordien eigendom van de Christelijk Gereformeerde Kerk. In 1976 verkocht Goldberg zijn voormalige bakkerij waarna de familie Joor-de Boorder dit pand aankocht. Het eeuwenoude pand verkeerde inmiddels al jaren in bouwvallige staat en werd korte tijd later afgebroken.⁴¹

Het nieuwe pand

Piet en Nanda Joor lieten eind jaren '70 een fraai historiserend woonhuis bouwen. Het is een van de eerste nieuwe historiserende woonhuizen die aan het Zuideinde verrezen.⁴²

Zuideinde 235, gebouwd eind jaren '70, anno 2013. © J.C. van der Male

⁴¹ Kadastrale leggers 227, 411, 519, 851, 908, 995, 1029, 1283, 1654 en 2289.

⁴² Tip, W. Een (geschiedenis)wandeling door Westzaan, deel 6. In: De Wessaner, juni 2014.

4. Zuideinde 239, 241, 243 en 245

18^e-eeuwse bewoningssporen op de plek van Zuideinde 239

Op de plek van het huidige huis Zuideinde 239 heeft vroeger een andere woning gestaan. Het zal in de 17^e eeuw zijn gebouwd.

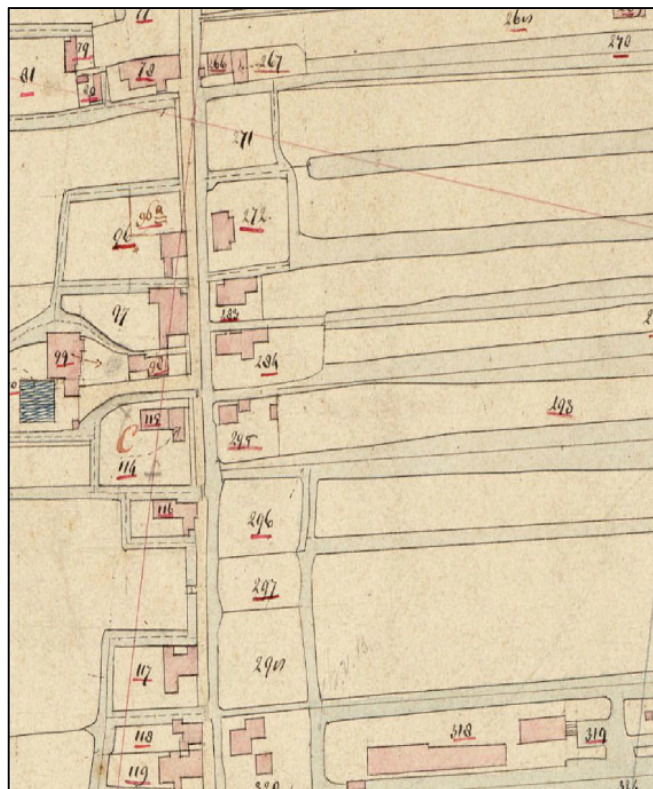
Het pand moet in de 18^e eeuw van twee personen eigenaar zijn geweest, óf er stonden in die tijd meerdere woningen.

Getuige een verkoopakte van het zuidelijk hiervan gelegen pand (op de plek van huidig Zuideinde 235) in 1728, was toen een zekere "Sijmon Aerse" eigenaar. In 1739 was dat Aris Sijmonszn, naar alle waarschijnlijkheid zijn zoon, dus.

Naast Sijmon Aerse, mogelijk in dezelfde woning of in een huis ernaast, woonde in die tijd de familie Hartjes. Rond 1700 staat de naam Cornelis Willemszn Hartjes reeds in de verpondingsboeken onder nummer 148. Op 10 april 1727 verkocht zijn weduwe Aagte Gerritsdr voor fl 176,- het pand aan Gerrit Corneliszn van 't Hertje en deze bleef tot omstreeks 1780 eigenaar. Inmiddels was het verpondingsnummer gewijzigd in 100. Daarna is dit korte tijd eigendom geweest van Claas Louwe en daarna sinds de jaren '80 van de 18e eeuw van Maarten Schouten. Laatstgenoemde was tot na 1810 eigenaar.⁴³ Als het een zelfstandige woning betrof is deze voor 1827 reeds afgebroken, als het voormalig pand Zuideinde 239 van twee eigenaren was, is dat voor 1832 gewijzigd in één eigenaar, Jan Groen, waarover verderop meer.

Anno 1727 woonde ten noorden van de familie Hartjes Claas Claaszn Gorter. Dat betreft wellicht Zuideinde 253 of 255 (zie respectievelijk hoofdstuk 5 en 6).

Iets verder van de weg af, achter de woning van Sijmon Aerse, stond anno 1728 óók een huis. Want op 24 januari 1739 verkocht Sijtje Jacobs, de weduwe van Jan Dirkszn Piet, een huis en erf achter het huis en erf van Aris Sijmonszn, belend ten zuiden "het Suijderschool" en ten noorden de kinderen van Hendrik Jans. Voor fl 115,- werd Hendrik de Dienaar eigenaar.⁴⁴ Op het kadastraal minuutplan van 1827 is laatstgenoemd huis ten westen van voormalig Zuideinde 239 niet meer te zien.

Het kadastraal minuutplan uit 1827 met op perceel D96 het voormalige pand Zuideinde 239. De woning die in de 18^e eeuw daar links van moet hebben gestaan, is niet meer aanwezig.

Jan Groen in de 18^e eeuw

Blijkens kadastrale gegevens was anno 1832 het perceel van voormalig Zuideinde 239 in elk geval eigendom van timmerman Jan Groen. Het werd sindsdien kadastraal aangeduid als D96 (gemeentenummer 120) en was een vrij groot perceel, 15,50 are groot.

Hij verhuurde het pand, getuige het bevolkingsregister over de periode circa 1820-1840 aan het gezin van Klaas de Boer en Dieuwertje Kuijper.

Daarnaast woonden hier Hendrik Gorter en zijn vrouw Aafje Roos.

In deze tijd was er (nog) geen bebouwing op de plek van Zuideinde 241-243-245.

Eigendom van de familie Kat

⁴³ Gemeentearchief Zaanstad, archief van het gemeentebestuur Westzaan (OA-0048), inv.nr. 184.

⁴⁴ Onderzoeksantekeningen N.J. Heermans.

Zuideinde 239, een pand dat in de kern uit de 17^e moet hebben gedateerd, in latere jaren van een stenen voorgevel voorzien. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 21.15544.

Rond 1840 kocht Dirk Kat het oude pand Zuideinde 239 aan. Deze Westzaanse winkelier was getrouwd met Kaatje Louwe. Volgens de kadastrale gegevens is het pand in 1841 korte tijd eigendom van landbouwer Jacob Smit geweest, maar weer datzelfde jaar in het bezit van Kat gekomen.

Kat woonde elders in het dorp, zijn zoon Jan Kat, gehuwd met Adriana Schoen, betrokken de ene helft van het pand. De familie Gorter-Roos bleef aan de andere kant wonen, tot Hendrik in 1853 overleed en Aafje Gorter-Roos in 1863 vertrok. In 1859 werd het gezin Kat-Schoen ook eigenaar, maar daarnaast hadden ze meerdere percelen in het dorp in eigendom, die ze verhuurden.

Halverwege de jaren '50 verhuisde het gezin Kat-Schoen verder noordwaarts in het dorp en werden Dirk en Guurtje de Lange-Timme en hun kinderen bewoners.

Na het overlijden van de weduwe Kat-Schoen werd in 1884 de volgende Kat eigenaar: Maritje Kat. Nog datzelfde jaar verkocht zij het pand aan de westkant van het Zuideinde aan kleermaker Rouwé. Toen kwam naar alle waarschijnlijkheid ook een einde aan de dubbele bewoning.⁴⁵

Kleermakerij van 1884 tot 1890 en eigendom van een rijksambtenaar tot 1895

Hermanus Wilhelmus Rouwé had volgens de kadastrale gegevens slechts dit ene perceel in eigendom. Van beroep was hij kleermaker, dus hij zal hier zijn kleermakerij gevestigd hebben.

Het jaar na aankoop bouwde Rouwé een schuur bij de woning.

In 1890 verkocht hij het pand aan Frans de Kluiver die in datzelfde jaar ook Zuideinde 221 aankocht.

De kleermakerij verdween nu, De Kluiver was *“opziener van de Waterstaat”*, dus rijksambtenaar. Hij woonde in IJmuiden en verhuurde het pand anno 1891 aan Gerrit Ris.

Vijf jaar na aankoop verkocht De Kluiver het pand in 1895.

Overigens moet zeker moment tussen 1827 en 1920 de uitbouw aan de zuidkant zijn verdwenen, zo blijkt uit kadastrale minuutplannen.

Verhuur door de Waterlands Doopsgezinde Gemeente op 't Noord van 1895 tot 1920

Nu kocht geen persoon, maar een kerkelijke gemeente het pand aan: De Waterlands Doopsgezinde Gemeente, die kerkten in de Noordervermaning (nu J.J. Allanstraat 463).

Verhuurders na Gerrit Ris waren Pieter Ris en in de 20^e eeuw zijn weduwe.

Anno 1920 verkochten de diakenen van de Doopsgezinde gemeente het pand.

⁴⁵ Kadastrale leggers 119, 191, 488, 1022, 1307 en 1364.

Zuideinde 239, gezien vanuit het zuiden. © Collectie Westzaanse Digitale Beeldbank/Nico Heermans.

Familie Havik

Nu werd Dirk Hendrikszn Havik, gehuwd met Maria Cornelia Somer, eigenaar. Zij bezaten het perceel vijf jaar en woonden hier ook daadwerkelijk. Inmiddels was het oude gemeentennummer 120 herzien in gemeentennummer 98 (omstreeks 1860), vanaf 1886 in Wijk B62 en vanaf circa 1920 in Wijk B57.

Melkrijder Maas

Anno 1925 werden Klaas Janszn Maas (1894) (zoon van Jan Maas en Lena van Bruinisse) en zijn vrouw Trijntje Schaft eigenaar en bewoner van Zuideinde 239. Zij lieten in datzelfde jaar bij de woning een schuur bouwen. Maas was van beroep melkrijder en woonde hier vele jaren.⁴⁶

De geschiedenis van Zuideinde 141, 143 en 145, gebouwd rond 1870

Juist ten noorden van het oude pand Zuideinde 239 lag in de 19^e eeuw een stukje grond met daarop wat struikgewas, kadastraal perceel D96a. Dat was oorspronkelijk eigendom van boer Maarten Louwen, vanaf 1850 van Johannes Josephus Niemann, de bakker die op Zuideinde 235 woonde en werkte. Enkele decennia bleef het perceel het eigendom van de opeenvolgende bakkers tot broodbakker Lammert Vriend op de plek van het “*boschje*” omstreeks 1870 een pand bouwde met daarin drie woningen, aangeduid als gemeentennummer 99a, 99b en 99c. Zij werden kadastraal gescheiden in B851 (Zuideinde 141), B850 (nummer 243) en B851 (Zuideinde 245). Hij zal het hebben verhuurd.

In 1886 verkocht Vriend dit perceel met de drie woningen aan timmerman Jacob Velthuijs die de drie woningen in het pand eveneens verhuurde. Talloze huurders hebben hier gewoond, zoals de families Koorn, Klom, Molenaar, Van Putten, Kelder en Jansen op Zuideinde 241, de families Hartog, Band, Van Zaane en Mooij op nummer 243 en tot slot onder meer de families Doorgeest, Nieuwstad, Rem, Staal en Harrewijne op Zuideinde 245.

⁴⁶ Kadastrale leggers 1371, 1510, 112, 2211 en 2379.

Zuideinde 239 en 241-243-245 in de winter van 1978/1979, met op de achtergrond de Zuidervermaning. Uiterst links is nog juist het nieuwe pand Zuideinde 235 (in historische stijl) in aanbouw zichtbaar. De dia is gemaakt vanaf de plek waar tot enkele jaren voordien Zuideinde 252-254 stond. © Collectie A. Bax.

Huisnummers van Zuideinde 239 tot en met 245					
Ca. 1809-1860	Ca. 1860-1886	1886-ca. 1920	Ca. 1920-1939	Sinds 1939	
120	98	B62	B57	Zuideinde	239
120	98	X	X	Zuideinde	X
X	99a	B63	B58	Zuideinde	241
X	99b	B64	B59	Zuideinde	243
X	99c	B65	B60	Zuideinde	245

Vanaf 1936 werd Vriend's dochter Anna of Antje Velthuijs eigenaresse van de drie huizen tot 1950. Daarna verkocht zij de drie panden aan melkslijter Klaas Maas, de noordelijke buurman.⁴⁷

Gezamenlijk eigendom van achtereenvolgens de families Maas en Kroese en afbraak rond 1980

In 1971 vond een grenswijziging plaats tussen de beide percelen. Maas verkocht de panden Zuideinde 241-243 aan Jurriaan Kroese, sinds 1963 eigenaar en bewoner van Zuideinde 257. Deze voegde de drie afzonderlijke percelen bijeen tot één perceel: kadastraal nummer D1982 "3 huizen, werkplaats en erf". Vanaf 1974 werd zijn zoon Roel Eduard Kroese (11 april 1943) eigenaar. Deze ging het meest zuidelijke huis, nummer 241 bewonen. Bij wijze van macabare grap bevestigde hij aan zijn gevel een grafsteen met daarop de tekst "Hier rust Roel. Stil is hij die niet spreekt".

Het overgebleven stuk van Maas van 10 are waarop Zuideinde 239 stond, werd kadastraal perceel D1983.

Maas verkocht dit in 1976 eveneens aan Roel Kroese. Het pand Zuideinde 239 werd door Kroese junior ingericht als antiekzaak.

⁴⁷ Kadastrale leggers 995, 1029, 1231, 2700 en 2379.

De plek van de gesloopte panden Zuideinde 239, 241-243-245 in maart 1984, voor de nieuwe huizen Zuideinde 239 en 241 verrijzen. Rechts is de boerderij Zuideinde 255 zichtbaar. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 21.15545.

Zowel Zuideinde 239 als het rijtje woningen Zuideinde 241, 243 en 245 verkeerden toen al in bouwvallige staat. Evenals veel andere houten woningen in diezelfde periode, werd besloten om alle vier af te breken. De beide percelen werden in 1979 aangekocht door het Bouwbedrijf H. IJskens B.V. uit Zaandam. Het pand Zuideinde 239, daterend van voor 1827 werd kort erna met de grond gelijk gemaakt, evenals het rijtje woningen 241-245 uit circa 1870. Roel E. Kroese verhuisde naar Drenthe en naar verluid later naar Duitsland.⁴⁸

Huidig pand Zuideinde 239

De plek waar eerst Zuideinde 239 stond, werd vervolgens aangekocht door Tijmen Oorburg en Liesbeth Steemeijer, afkomstig uit Zaandam.

De familie Oorburg wist een historisch pand aan te kopen uit Koog aan de Zaan. Dit dateerde uit 1648 en is een beschermd rijksmonument. Het stond aan het Zuideinde in Koog aan de Zaan op het fabrieksterrein van Honig. Op moment van aankoop verkeerde het in zeer slechte staat en het moest voor fabrieksuitbreiding wijken. In 1984 werd het overgebracht naar Westzaan. De restauratie duurde zes jaar. De familie Oorburg liet zich inspireren door panden aan de Zaanse Schans en in Broek in Waterland.

Er is nog een originele dooddeur en een dodenkamertje. Boven de deur bevindt zich een origineel deurkalf uit 1648 met de spreuk *“Ken u selve”*. Het kelderraampje is voorzien van tralies, ter bescherming tegen 17e-eeuwse landlopers. In 1990 was het huis gereed en betrok de familie Oorburg hun nieuwe oude huis.⁴⁹ Zij kochten in latere jaren ook het tegenovergelegen huis Zuideinde 244. Op zeker moment verhuisden zij en verkochten Zuideinde 239 aan de familie Parlevliet die er nu nog woont. Zuideinde 244 bleef eigendom van de familie Oorburg.

Huidig pand Zuideinde 241

⁴⁸ Kadastrale leggers 3780, 4683, 4842, 5110, 5283 en 5477. Facebook “Je bent een Westzaner als...”

⁴⁹ Z.a. Succesvol debuut. In: De Wessaner, 22 augustus 1997.

In 1987 of 1988 verrees op de plaats van het rijtje laat 19^e-eeuwse woningen 141-145 ook een nieuw huis. Dit werd Zuideinde 241, waarbij het ontwerp was geïnspireerd op de traditionele stolpboerderijen die in deze omgeving staan. Eigenaars waren Cornelia Berendina (Lia) Bes, getrouwd met Maarten Bouke Mooij, die eerst op Roerdompstraat 35 en daarna in het middelste huis Zuideinde nummer 143 in Westzaan woonden.⁵⁰

Het huidige Zuideinde 239 (links) en 241 (rechts). © J.C. van der Male.

⁵⁰ Kadastrale legger 5030 en <http://huizen.resumo.nl/Noord-Holland/Westzaan/Zuideinde/241/>.

5. Zuideinde 253

Inleiding

De oudst bekende gegevens over de bouwhistorie op dit erf dateren uit de tweede helft van de 18^e eeuw. Hoewel het blijkens een transportakte uit 1727 van vermoedelijk Zuideinde 239 of een huis daar ten noorden van, mogelijk toen eigendom was van Claas Claaszn Gorter.

De historie in de 18^e eeuw

Anno 1777 stond er volgens het Maatboek der Verponding van Westzaan, het belastingregister voor onroerende goederen, op deze plek een huis dat in twee gedeelten wordt bewoond. Het achterste deel van de woning was toen eigendom van Gerrit Bos, het voorste deel van Claas Barendsxn Grol. Het had verpondingsnummer 103.

Tussen 1780 en 1781 werd het gedeelte van Grol gekocht door *“de vrouw van Adr: Tuyn”*, dus de weduwe van de overleden Adriaan Tuijn.

Ik vermoed dat zij na 10 februari 1784 is overleden. Dat is de laatste keer dat zij de jaarlijkse fl 1:14:- aan belasting betaalde, daarna stond er jaarlijks *“obit”*, dat wil zeggen “overleden”. In 1788 werd haar eigendom, het voorstel deel, verkocht aan de in dat jaar getrouwde Cornelis Corneliszn Zonderland (1764-1838).

Verkoop door Cornelis Zonderland (1788-1798) en de erfgenamen van Gerrit Bos (voor 1777-1797)

Dit moet gaan om dezelfde als *“Cornelis Zonderland de jonge”* (1764-1838) die in 1792 het schuin tegenover gelegen huis, dan verpondings- of gemeentennummer 163, kocht. Dat stond tussen het huidige Zuideinde 244 en 256 en Zonderland liet dat in 1805 slopen en verkocht toen het lege erf. Hij ging toen veel verder noordwaarts met zijn vrouw Aafje Willemsdr Boon aan de westkant van de J.J. Allanstraat wonen, op de plek van nummer 350.

Cornelis Zonderland deed bepaald zijn naam geen eer aan want hij had juist heel wat land bij het huis in zijn bezit. Tot na 1789 was het land van Zonderland in totaal 21 roeden groot, uitgaande van Rijnlandse Roeden wil dat zeggen ruim 297m². Dat is vrij groot, in vergelijking met bijvoorbeeld het eerder genoemde erf dat Zonderland de jonge tussen 1792 en 1805 bezat. Dat was “maar” 50 roeden (ruim 700m²). Echter niet al deze 297m² hoorde bij het huis van Zonderland aan het Zuideinde, want in 1798 verkocht hij zijn deel van het huis, dan aangeduid met verpondings- of gemeentennummer 164 en een erf van slechts 8 roeden (circa 113m²) aan Gerrit Louwen.

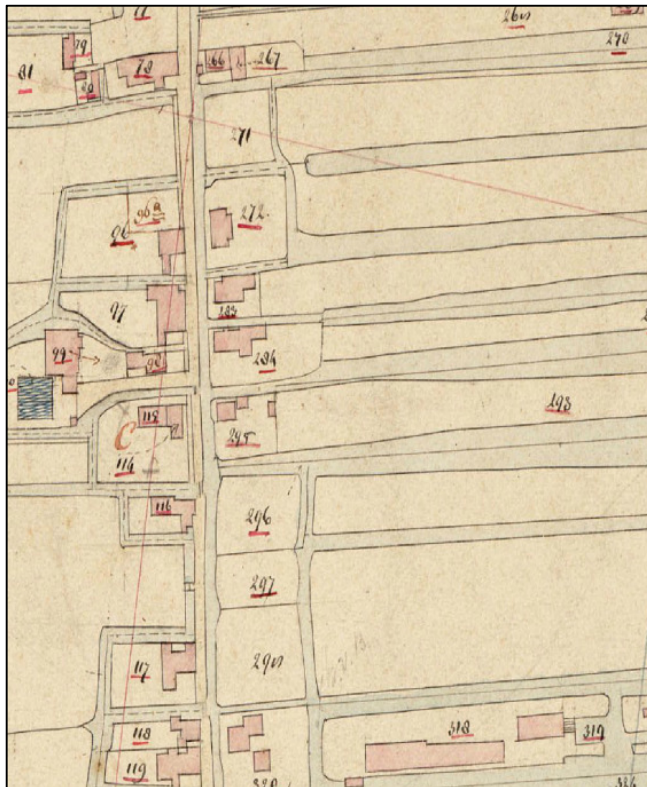
Enige tijd voordien was buurman Gerrit Bos, sinds minimaal 1777 eigenaar, overleden en op 23 maart 1797 hebben zijn erfgenamen *“een half huis verpondingsnummer 164”*, een erf van 34 roeden (circa 482m²) al verkocht aan Gerrit Louwen. Louwen heeft met de tweede aankoop in 1798 dus het gehele pand met bijbehorend erf in zijn bezit. De buurman aan de zuidkant was toen Maarten Schouten en aan de noordkant van het huis lag een *“gemeen pad”* dat wil zeggen een gemeenschappelijk pad. Bij de koop hoorden ook twee akkers aan de westkant van de Reef, dus tussen de Reef en de Nauernasche Vaart. Louwen telde voor deze koop het in die tijd aanzienlijke bedrag van f122:13:- neer.

Overigens had Gerrit Bos tot na 1789 nog veel meer land in bezit, te weten 7850 roeden (111.391m², dus ruim 10 hectare) en nog een tweede huis en tussen 1781 en 1789 zelfs 7928 roeden land en twee huizen. Blijkbaar heeft hij of zijn erfgenamen dat tweede huis en grootste deel van het land al voor maart 1799 verkocht.⁵¹

Gerrit Louwen en de sloop van het huis in 1848 (1797/1798-1851)

Gerrit Maartenszn Louwen, geboren in 1749 en op 5 oktober van dat jaar gedoopt als zoon van Maarten Gerritszn Louwen (1729-?) en Maartje Pietersdr Valk (1729-?) is afkomstig uit een rijk Westzaans geslacht. Zijn opa Gerrit Jansz Louwen, eerst Oosterhoorn geheten en begin 18^e eeuw gehuwd met Aaltje Maartensdr Kleijn uit Assendelft, was schepen van de Banne Westzaan, burgemeester in het Zuideinde en molenmaker. Hij woonde sinds 1716 op de plek van huidig J.J. Allanstraat 10. Gerrit's vader Maarten bekleedde deze functies eveneens en “onze” Gerrit werd ook op deze plek aan de J.J. Allanstraat geboren en heeft daar tijdens zijn gehele leven naar alle

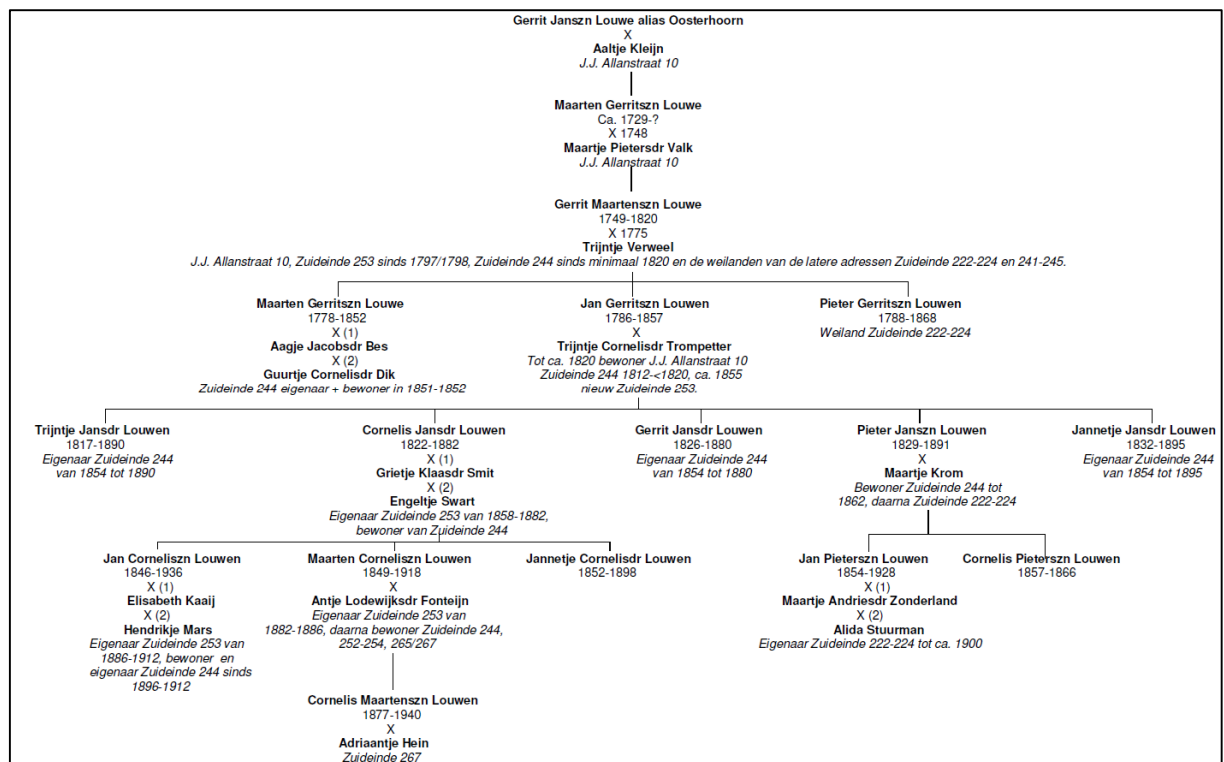
⁵¹ Heermans, N.J. Schrift deel 31, pagina 2499 / Maatboek der Verponding Banne Westzaan, 1777-1789.

Het kadastraal minuutplan uit 1827 met op perceel D78 de woning van de familie Louwen, in 1848 afgebroken. Links van voormalig Zuideinde 253 staat op kadastraal perceel D79 en D80 twee woonhuizen, tegenwoordig de boerderij Zuideinde 255.

waarschijnlijkheid gewoond. Dat was toen overigens nog Zuideinde, de grens tussen beide straten lag in die tijd meer naar het noorden.

Gerrit Maartenszn Louwen was in 1775 getrouwd met Trijntje Jansdr Verweel. Trijntje was in 1751 geboren als dochter van Jan Janszn Verweel (1725-?) en Jannetje Gerritsdr Ris (1725-?). Op 3 juni 1775 gingen ze in ondertrouw en betaalden f3:- aan trouwgeld, wat inhoudt dat ze een gemiddeld inkomen hadden. Gerrit en Trijntje kregen minimaal zeven kinderen, te weten Maarten Gerritszn Louwen (1778-1852), gehuwd met Antje Jacobsdr Bes (1774-1799) en daarna met Guurtje Cornelisdr Dik (ca 1781-voor 1852), Jannetje Louwen (1780-voor 1782), Jannetje Louwen (1782-voor 1784), de derde Jannetje

Louwen (1784-?), Jan Gerritszn Louwen (1786-1857), gehuwd met Trijntje Cornelisdr Trompetter (1790-1847), Pieter Gerritszn Louwe (1788-voor circa 1790) en de tweede Pieter Gerritszn Louwen (1788-1868).

Gerrit Louwen moet een niet onbemiddelde boer zijn geweest en het voorgaande huis van Zuideinde 253 is sinds 1798 is niet bepaald het enige huis geweest. Vermoedelijk na 1805 kochten zijn vrouw en hij ook onder meer het tegenover gelegen pand Zuideinde 244, een strook grond waar rond 1870 Zuideinde 241-245 zou komen en een weiland waar in 1862 Zuideinde 222 is verzeen.

Gerrit Louwen bewoonde het pand aan de westkant van het Zuideinde niet zelf, maar moet het eind 19^e en begin 20^e eeuw hebben verhuurd.

Gerrit Louwen is overleden op Eerste Kerstdag 1820, 73 jaar oud, *“ten zijnen huize alhier”*, gemeentennummer 141 (naar alle waarschijnlijkheid J.J. Allanstraat 10).

Vermoedelijk korte tijd later, in elk geval voor circa 1840 kwam zoon Jan met zijn gezin op de plek van Zuideinde 253 wonen. Het pand bleef nog wel eigendom van zijn moeder *“boerin”* Trijntje Louwen-Verweel.

Trijntje is overleden op 15 december 1830. Ze werd 83 jaar oud. De bezittingen bleven echter nog diverse jaren onverdeeld, pas in 1851 vond boedelscheiding plaats. Het perceel Zuideinde 253 had inmiddels vanaf 1832 kadastraal nummer D78 gekregen, met daarop een *“huis en erf”*.

In 1848 werd door de kinderen van Gerrit en Trijntje Louwen het huis gesloopt waarna alleen een stal resteerde. Dit kreeg kadastraal nummer D586. Waar Jan Corneliszn Louwen tijdelijk ging wonen, is niet duidelijk.

Bij de boedelscheiding op 7 februari 1851 voor notaris Teunis Slagter werd de *“koestalling en erf, 4,40 are (440m2) groot in het Zuidend aan en bewesten de weg voor f40,- verkocht aan zoon Jan. Oudste zoon Maarten werd eigenaar van het schuin tegenover gelegen Zuideinde 244.”*⁵²

Jan Gerritszn Louwen en zijn “koestalling” en de bouw van een nieuw huis rond 1855 (1851-1858)

Jan Louwen (1786-1857) was inmiddels weduwnaar. Zijn vrouw Trijntje Louwen-Trompetter was in 1847 overleden.

Tussen 1851 en 1858 heeft hij een nieuw huis bij de stal gebouwd, of wellicht heeft hij de stal ook vernieuwd. Hoe het ook zij, hij heeft er niet lang van kunnen genieten want hij overleed slechts enkele jaren na de formele aankoop, namelijk op 14 juli 1857. Laatstelijk woonde hij er tegenover op J.J. Allanstraat 244, het pand dat hij in de periode 1812-voor 1820 zelf had bezeten en sindsdien van zijn dochters Trijntje en Jannetje en zoon Gerrit was.

Cornelis Janszn Louwen (1858-1882)

Op 19 februari 1858 werd zoon Cornelis (1822-1882) eigenaar van het toen nog vrij nieuwe *“woonhuis met aanhorigheden”*. Hij was van beroep *“werkmán”*, in 1846 getrouwd met Grietje Klaasdr Smit (1820-1856). Zijn zussen Trijntje (1817-1890), Jannetje (1832-1895) en jongere broer Gerrit (1826-1880) waren eigenaar geworden van Zuideinde 244. Zij waren alle drie ongehuwd.

In de zomer van 1857 overleed Grietje Louwen-Smit *“in het Zuideinde”*. Ze was nog maar 37 jaar oud. Cornelis hertrouwde met Engeltje Willemsdr Swart. Zij was weduwe van Pieter de Graaf en zij woonden aan de overkant op de plek van Zuideinde 255. Cornelis is, 60 jaar oud, overleden op 19 maart 1882 op Zuideinde 244 (eigendom van zijn zussen).

Nog datzelfde jaar verkocht de weduwe Louwen-Swart het pand Zuideinde 253 aan haar stiefzoon Maarten Corneliszn Louwen (1849-1918). Zij zelf overleed in 1904.

Maarten Corneliszn Louwen (1882-1886)

Maarten was in 1876 getrouwd met Antje Lodewijksdr Fontijn (1849-1940). Het huis, stal en erf op het 440m2 grote erf met kadastraal perceel D586 blijft niet lang Maartens' eigendom. Al in 1886 wordt het verkocht. Zij bleven er vooralsnog wonen en verhuisden tussen 1888 en 1899 eerst naar Zuideinde 244 en later naar het latere Zuideinde 265.

Maarten Corneliszn Louwen en zijn vrouw zijn beiden in een wereldoorlog overleden. Maarten is op het einde van de Eerste Wereldoorlog overleden, namelijk op 19 januari 1918. Antje Louwen-Fontijn overleed op hoge leeftijd kort na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, namelijk op 11 oktober 1940.⁵³

⁵² Kadastrale leggers 312. Heermans, N.J. Schrift deel 31, pagina 2501.

⁵³ Kadastrale legger 1316.

Jan Corneliszn Louwen (1886-1912) en de afbraak van het 19^e-eeuwse huis en de oudere stal en de bouw van een gymnastieklokaal

Nu kwam het perceel in het bezit van een broer van Maarten: de in 1846 geboren zoon Jan, genoemd naar zijn opa (1786-1857). Hij werd in 1896 gedeeltelijk eigenaar maar woonde zelf er tegenover op Zuideinde 244 (toen gemeentenummer 99). Zijn zus Jannetje (1852-1898) was daarvan ook eigenaresse.

Jan junior was op 30 april 1874 getrouwd met Elisabeth Pietersdr Kaaij (1846-1875) uit Graft maar nadat zij op 7 juni van het daaropvolgend jaar twee levensloos geboren kinderen kregen⁵⁴, overleed Elisabeth ook, een week nadien op 14 juni 1875.

Jan verhuurde het pand, zijn broer Maarten Louwen bleef er, zoals hierboven al gezegd, namelijk wonen. Anno 1888 vinden we zijn naam in het wijkregister op de plek van Zuideinde 253, toen sinds twee jaar aangeduid als wijk B67. In 1899 was Maarten inmiddels verhuisd en werd het pand door Jan verhuurd aan Cornelis Pieterszn Dekker.

Weduwnaar Jan Corneliszn Louwen liet in 1904 het huis uit circa 1855 met de stal afbreken. Drie jaar na de afbraak, in september 1907 deed aannemer C. Velthuis bij de gemeente Westzaan het verzoek om een gymnastieklokaal op het terrein van Louwen te bouwen. Op 17 september ging B&W akkoord. Inmiddels was dit terrein deels gekocht door de Westzaanse Gymnastiekvereniging 't Hoen. Jan Louwen bleef mede-eigenaar maar kort erop moet hij ook dit perceel geheel verkocht hebben en werd de gemeente Westzaan mede-eigenaar van het gymnastieklokaal.

Bouwtekening van het gymlokaal uit 1907.

⁵⁴ Burgerlijke Stand overlijden Westzaan, akte 35 en 36 uit 1875.

De zuidkant van het gymnastieklokaal begin 20^e eeuw. © Collectie Westzaanse Digitale Beeldbank/Nico Heermans.

De leerlingen van gymnastiekvereniging 't Hoen in 1920 op het terrein voor het gymnastieklokaal. op de achtergrond het 17^e-eeuwse huis Zuideinde 252-254. © Collectie J.C. van der Male.

Dat is hoogstwaarschijnlijk in 1912 geweest, toen Jan Louwen naar Velseroord verhuisde. Hij verkocht toen ook samen met zijn zus Jannetje Zuideinde 244. Na vier generaties Louwen werd aan beide percelen een andere naam verbonden.

Jan Louwen vond kort daarop in zijn nieuwe woonplaats opnieuw het geluk toen hij in 1913, 66 jaar oud trouwde met de 39-jarige Hendrikje Sjoetsdr Mars uit Urk. Samen met zijn tweede vrouw is hij in 1917 naar Wijk aan Zee en Duin vertrokken waar hij in 1935 overleed, 88 jaar oud. Hendrikje Louwen-Mars overleed op nog relatief jonge leeftijd, 63 jaar oud op Eerste Kerstdag 1936 (dus net als de overopa van haar man ook op deze feestdag!).⁵⁵

Gymnastiekvereniging 't Hoen (vermoedelijk 1907-1932)

Rond 1912 werd een stukje van de doorgaande weg bij het perceel van het gymnastieklokaal getrokken maar het perceel wel verkleind en nu werd het oude kadastrale perceelnummer D586 gewijzigd in D1191. Het oostelijk gedeelte van het perceel behoorde in het vervolg toe aan de boerderij van Kees Harrewijne, Zuideinde 255. Van de vroegere 440m² resteerde nu nog 243m²

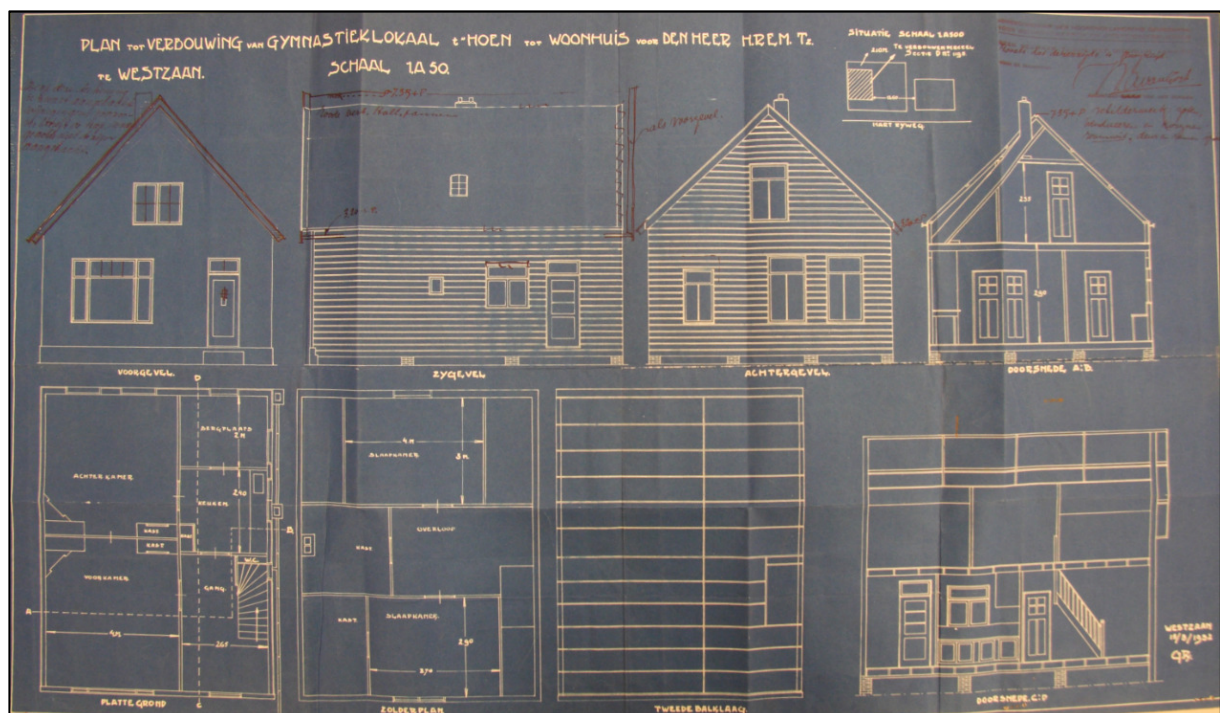
Het gymnastieklokaal heeft er gestaan van 1907 tot 1932. Inmiddels was het adres gewijzigd van B67 in B62.

In laatstgenoemd jaar verkocht de gymnastiekvereniging het lokaal aan de noordelijke buurman, winkelier Hendrik Tobiaszn Rem.⁵⁶

De familie Rem (1932-1963) en de verbouw van gymlokaal tot huis

Hendrik Rem, geboren op in 1894, was in 1908 getrouwd met Antje Smit. Zij waren Doopsgezind. In eerste instantie was hij "los werkmán" of "timmerman" maar later begon hij een winkel op Zuideinde 257, aangekocht in 1919. Hij werd ook wel "Henk Briket" genoemd. Zij hadden twee kinderen, Gerrit en Hendrina. Ook bezat hij bij de voormalige tolhuizen verder zuidwaarts aan het Zuideinde (ter hoogte van de nummers 195-165) enkele huisjes en woonde vanaf eind jaren '30 van de 20^e eeuw zelf op Zuideinde 281-283.

Rem liet het gymnastieklokaal uit 1907 in het voorjaar 1932 verbouwen tot woonhuis. Daarvoor werd de houten voorgevel vervangen door een stenen gevel en inwendig kamers gecreëerd. Een jaar later werd een hek voor het huis gezet.

Verbouwtekening van de gymzaal tot het huidige woonhuis.

⁵⁵ Kadastrale legger 1315/15. Bevolkingsregisters Velsen en Beverwijk.

⁵⁶ Kadastrale legger 1951.

Omstreeks 1965 het pand Zuideinde 253 (links), nog zonder aanbouw aan de noordkant. Rechts de woning Zuideinde 257-259. © Collectie J. Bax.

Rem verhuurde het pand in de navolgende jaren aan achtereenvolgens kruidenier Willem Bernardus Bras en C. de Boer in de jaren '30 en '40 (opvallend, een concurrent van hem zelf, hoewel niet is gezegd dat Bras hier ook daadwerkelijk zijn kruidenierszaak had) en houtbewerker J. Hein in de jaren '50.

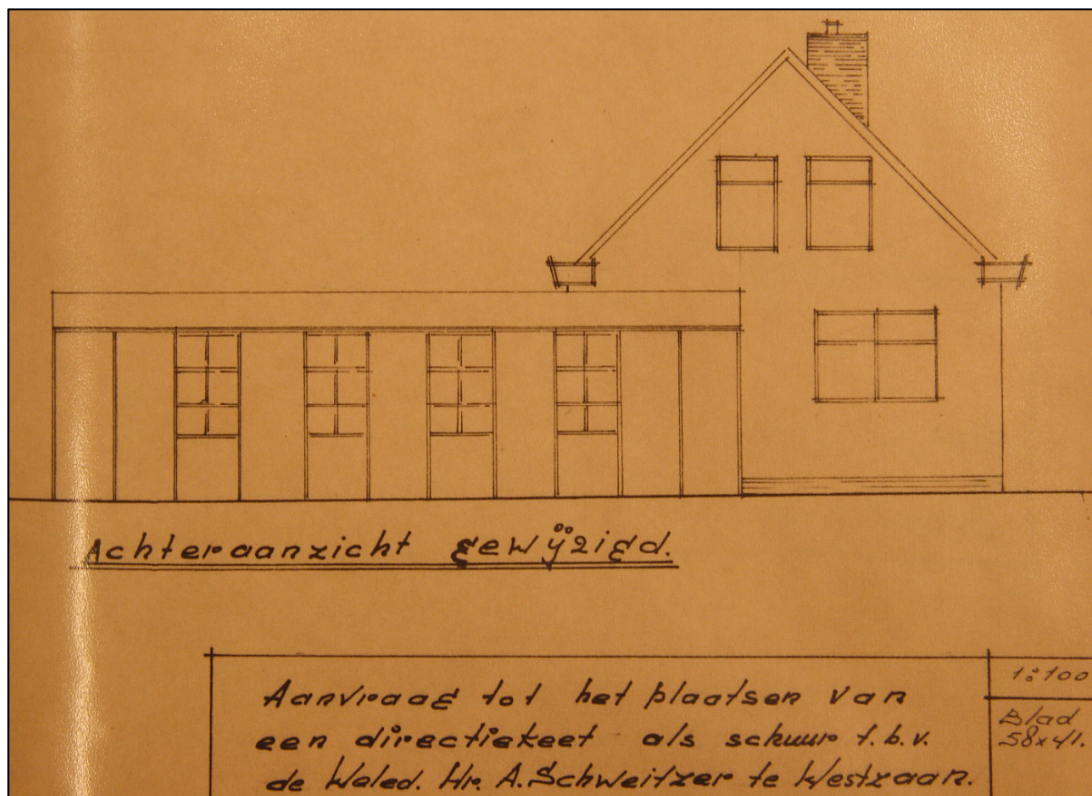
Hendrik stopte met zijn winkel eind 1962. In februari 1963 overleed hij. De weduwe Rem verkocht kort nadien Zuideinde 253, zij overleed pas begin jaren '70.⁵⁷

Adrie Schweitzer (1963-heden)

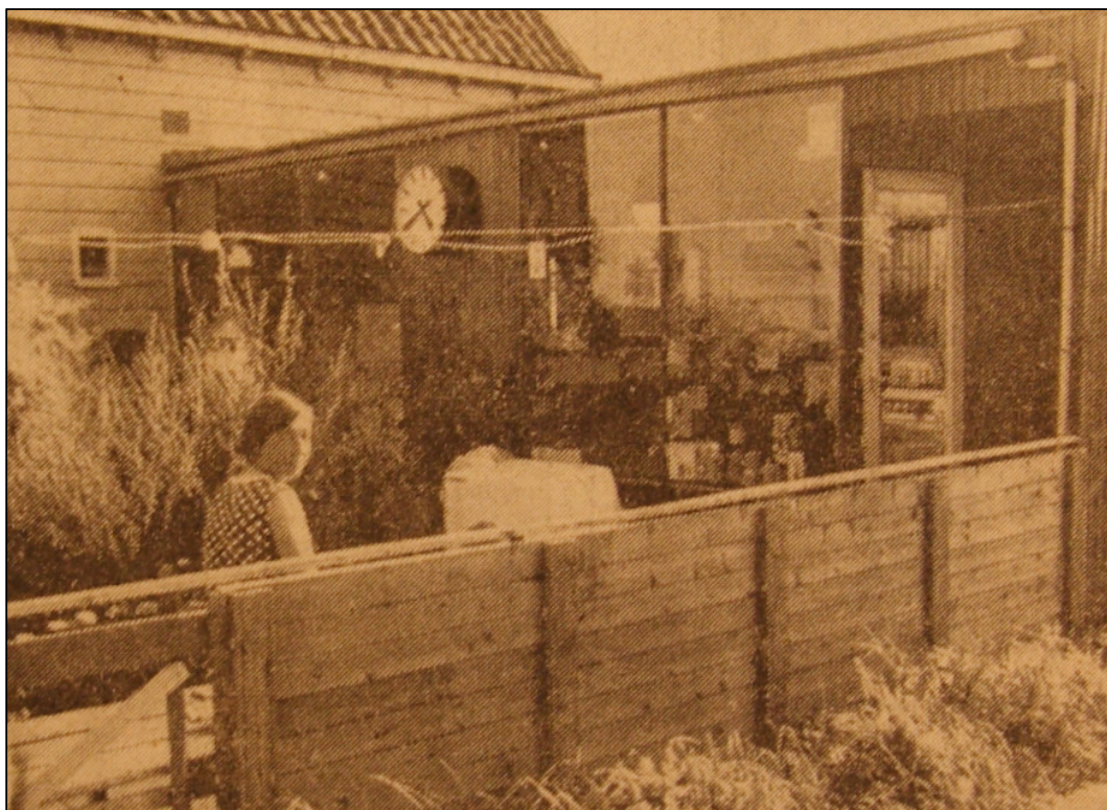
Adrianus Schweitzer, geboren op 22 januari 1936 en gehuwd met G.H. Sekeris, was van beroep loodgieter maar begon ook een winkel in kachels en wasautomaten. Mevrouw Schweitzer-Sekeris meldde anno 1971: *“Mijn slaapkamers, mijn badkamers, alles stond vol met kachels en wasautomaten.”* Het gebruik van een leegstaand pand er vlak bij (wellicht Zuideinde 252-254?) werd niet toegestaan, dus besloten zij een optrekje ten noorden van het huis te bouwen. Dat *“liep wat uit de hand”* omdat zij *“overal in de buurt illegale gebouwtjes zagen opduiken.”* Het beoogde afdakje werd een complete showroom, gebouwd tussen 1968 en 1970. Deze *“toonkamer van kachels en wasautomaten”* werd dus illegaal gezet en omdat het niet aan de Welstandsnormen voldeed, gelastte de gemeente het af te breken. Na herhaaldelijk gecommuniceerd te hebben en aanpassingen aan het bouwwerk te hebben gedaan, werd in 1971 alsnog een bouwvergunning afgegeven.⁵⁸

⁵⁷ Kadastrale legger 4118.

⁵⁸ Dagblad De Typhoon, 21 juli 1971.

De achterkant van de schuur uit 1968.

De illegale "toonkamer" ten noorden van Zuideinde 253 in 1971 met op de voorgrond mevrouw Schweitzer-Sekeris. Foto ©: Derk Peeters.

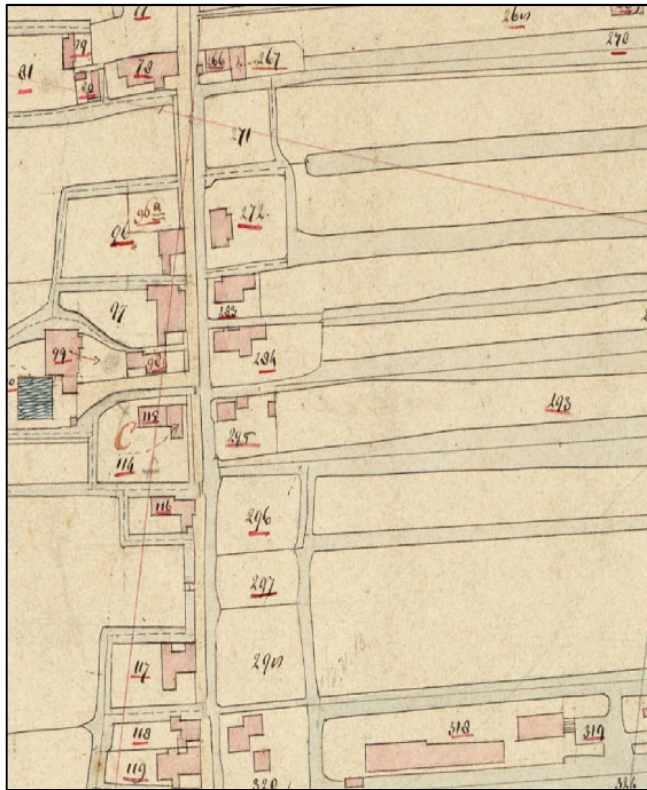
Het krantenartikel uit Dagblad De Typhoon, 21 juli 1971.

Zuideinde 253 met aanbouw uit 1968-1970 in oktober 2013, gezien vanaf de bovenverdieping van Zuideinde 256. Op de achtergrond het woonhuis van de boerderij Zuideinde 255, rechts het 19^e-eeuwse pand Zuideinde 257-259. © J.C. van der Male.

De winkel van Schweitzer, waar loodgieters- en gasfitterswaren werden verkocht, werd tot begin jaren '90 voortgezet. Desondanks is de ruim 40-jarige showroom nog steeds aanwezig. Anno 2014 woont Schweitzer nog steeds in het huis naast zijn winkel, de voormalige gymzaal uit 1907.

6. Zuideinde 255

Het kadastraal minuutplan uit 1827 met op perceel D79 de woning die in 1909 werd vervangen door het huidige Zuideinde 255 door Kees Harwijne. Op perceel D80 de in 1914, na het overlijden van boer Gerrit Sol gesloopte woning.

Op de plek van de huidige boerderij Zuideinde 255 is al minimaal zo'n tweehonderd jaar bebouwing. Op het kadastraal minuutplan van 1827 zijn twee woningen zichtbaar.

Twee woningen in de eerste helft van de 19^e eeuw

Het noordelijke huis

Het meest noordelijke was in die tijd bij het kadaster geregistreerd als kadastrale sectie D79, eigendom van arbeider Pieter Janszn Stroo (1760-1845) en Claasje Simonsdr Luijt. Zij waren in 1788 getrouwd. Zij bewoonden het pand, toen bekend met adres gemeentenummer 126, zelf.

Omstreeks 1845 verkocht Stroo het pand aan weduwnaar Cornelis Krom (1799-1852). Kort tevoren, in 1844, was zijn vrouw Guurtje Koster overleden. Het gezin Stroo-Leguijt

verhuisde en Krom en zijn zeven kinderen betrokken het pand.

Na Kroms' overlijden in 1852 verhuisden de nog thuiswonende kinderen en werd het pand in 1853 publiekelijk verkocht waarna arbeider Jan Engelszn Schoone (1812-1870) uit Assendelft met zijn vrouw Maartje Heijn (1816-1896) uit Zaandijk het aankochten en met hun vijf kinderen gingen bewonen. Reeds twee jaar later verkocht de familie Schoone-Heijn de woning weer.

Veehouder Jan Kalf, die zelf verderop aan de J.J. Allanstraat woonde, werd vanaf 1855 eigenaar, tot 1858. Deze verhuurde het aan het gezin van Pieter de Graaf (1818-1860) en Neeltje Swart (1822-1904) met hun vijf kinderen. Die verhuur bleef gecontinueerd toen Kalf reeds in het 1858 het pand aan visser Pieter Hoede verkocht die het in 1859 doorverkocht aan de familie Sol, die inmiddels eigenaar en bewoners waren van het zuidelijke pand. Het adres van dit pand was in diezelfde tijd gewijzigd van 126 in 102.

Het zuidelijke huis

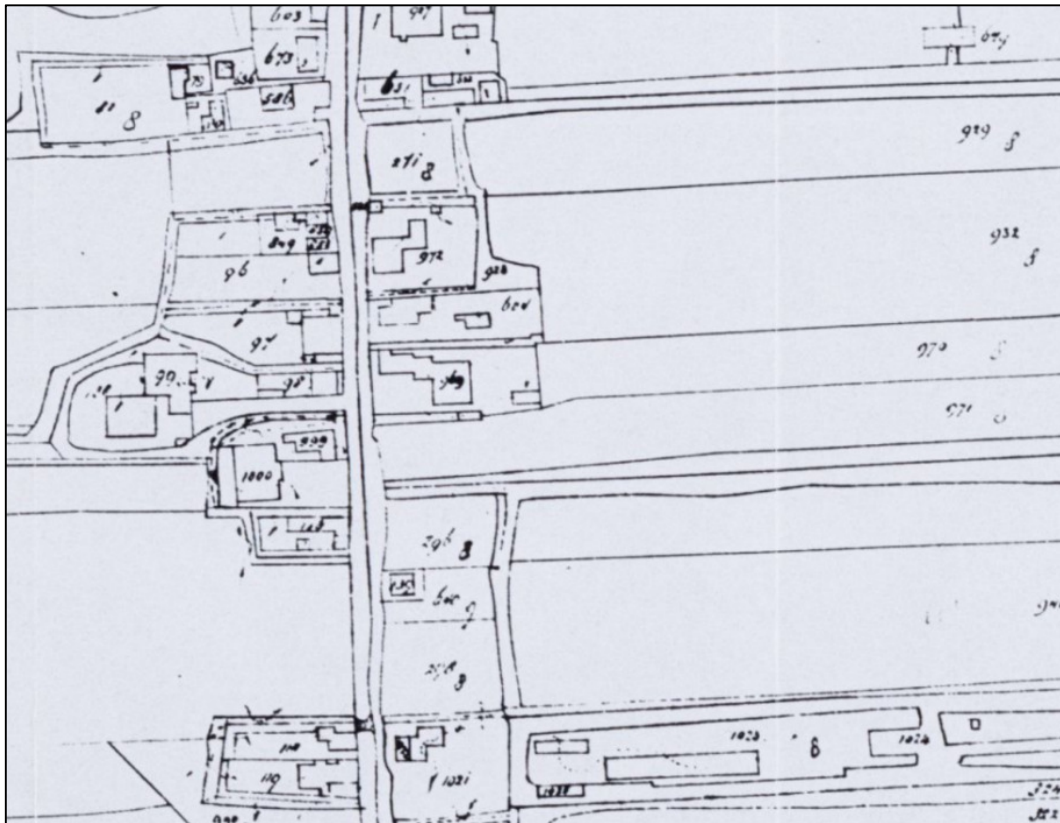
Anno 1832 was niet alleen het noordelijke huis (op kadastraal perceel D79) eigendom van de familie Stroo; het zuidelijke huis op kadastraal perceel D80, recht achter het voormalig pand Zuideinde 253, was toen óók van hen, namelijk van zoon Simon Pieterszn Stroo (1795-1875).

Deze verhuurde het, want uit het bevolkingsregister over de periode ca. 1820-1840 weten we dat hier arbeider (vanaf 1828 turftonder en nachtwacht) Adriaan Broers (1780-1857) met zijn vrouw Guurtje Zoon en hun enige zoon Hendrik woonden. In 1823 kochten zij het achterste deel van het recht aan de overkant van de straat gelegen Zuideinde 252-254. Desondanks moeten zij nog tot minimaal 1837 op deze plek zijn blijven wonen voor zij naar dat pand verhuisden, aangezien de volgende eigenaars van dit zuidelijk huis Pieter Mooij (1804-1873) en Pietertje Mooij-Jongejans met hun kinderen zijn. Deze zijn 1837 in Uitgeest gehuwd en kunnen dus niet eerder op deze plek hebben gewoond.

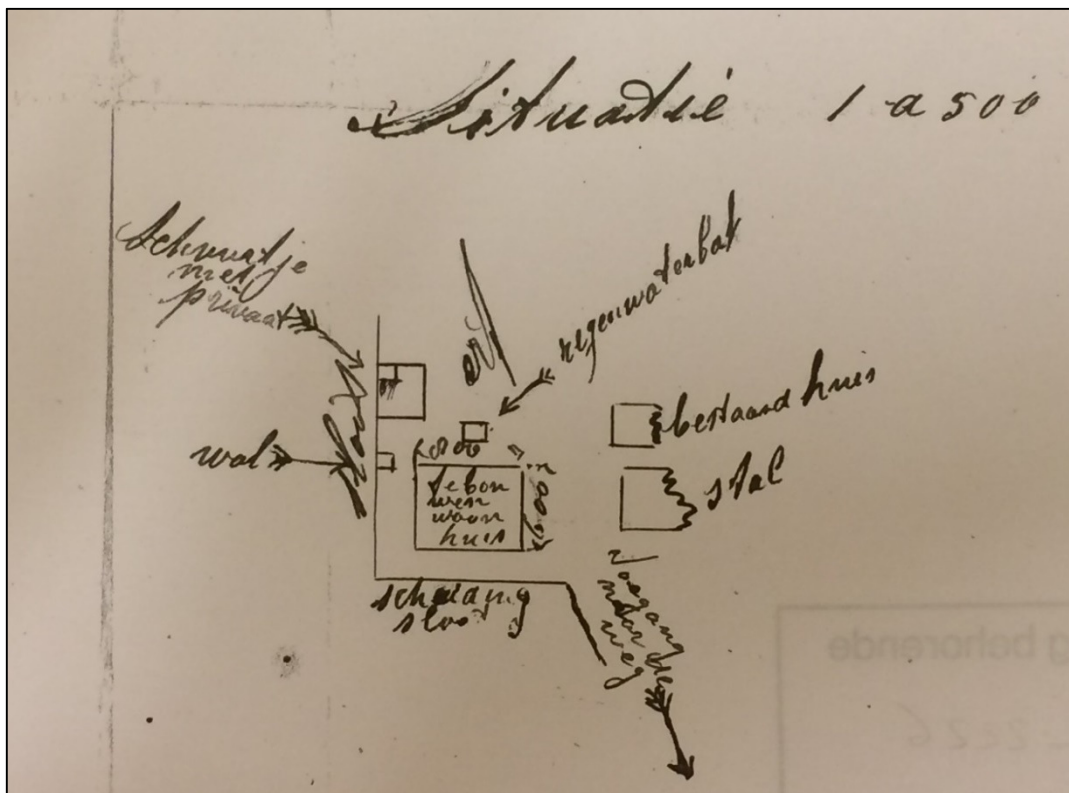
Uit kadastrale gegevens blijkt ook dat inderdaad in de jaren '30 van de 19e eeuw het woonhuis door Simon Stroo werd verkocht en wel aan genoemde Pieter Mooij die er tot 1850 woonde.

De familie Sol

De familie Mooij zou in 1850 het zuidelijke pand met weiland verkopen aan Gerrit Jacobszn Sol en zijn broer Jacobus Jacobszn Sol. Vanaf nu was er sprake van één eigenaar voor beide panden achter Zuideinde

Kadastrale kaart uit 1880 (met latere wijzigingen) met op perceel D79 het huis dat in 1914 is gesloopt waarna alleen de schuur uit circa 1900 met de hooiberg uit 1869 (hier al zichtbaar als kadastraal perceel D636) overblijft. De schuur kreeg in 1946 de huidige gedaante.

Situatietekening uit 1909 met de plek waar het nieuwe woonhuis verrees,

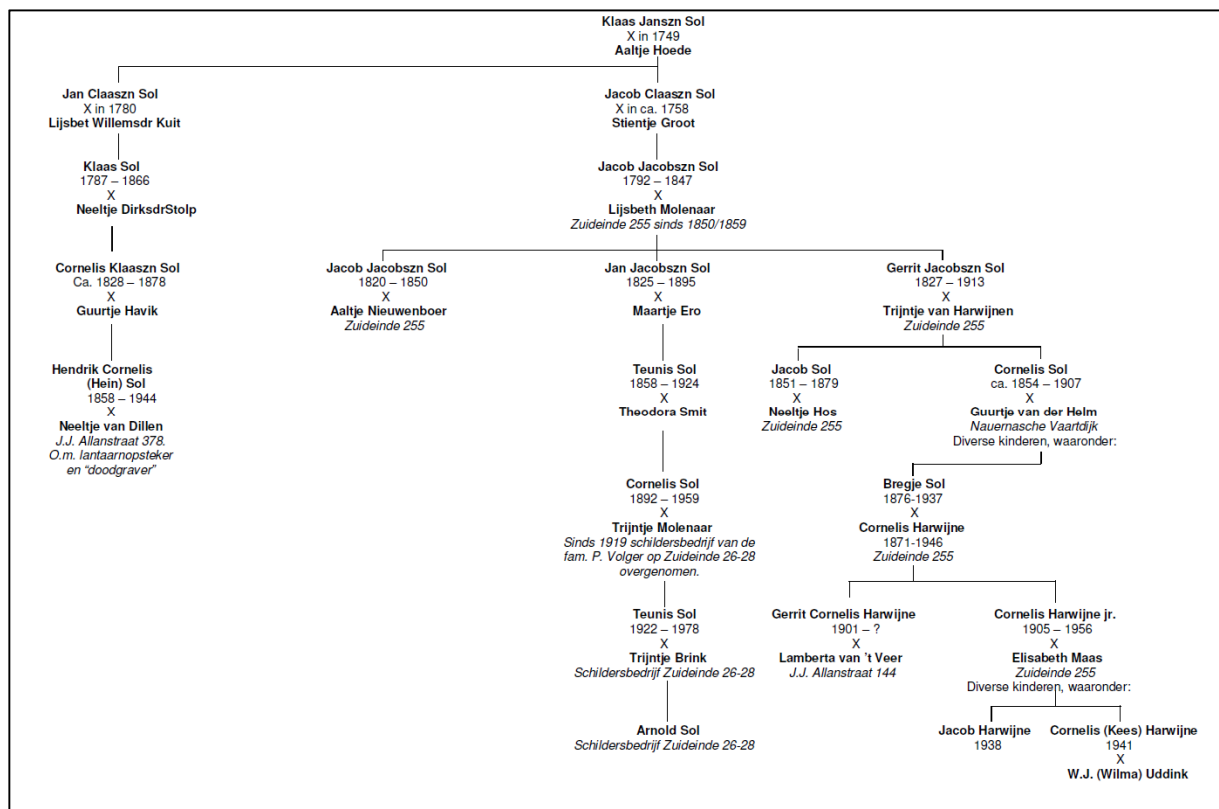
253: eerst de familie Sol, vanaf 1910 de familie Harrewijne, nu dus ruim 100 jaar op Zuideinde 255 woonachtig!

Jacobus Jacobszn Sol (1820-1850), zoon van vissersman Jacob Jacobszn Sol (1792-1847) en Lijsbeth Molenaar, betrok na Pieter Mooij het zuidelijke pand met zijn gezin.⁵⁹ Hij zelf overleed echter in juni 1850, de weduwe Aaltje Sol-Nieuwenboer bleef met de kinderen er wonen, tot na 1860. In die tijd werd het adres gewijzigd van 125 in 101.

Broer Gerrit (1827-1913), een maand na het overlijden van Jacob in 1850 gehuwd met Trijntje Jacobsdr van Harwijnen, kocht in 1859 het noordelijke pand met gemeentenummer 126/102. Zij gingen daar zelf wonen en stichtten hier een boerderij. In 1869 bouwde Gerrit Sol namelijk een hooiberg met wagenhuis aan de noordkant van het perceel, op kadastraal perceel D686, voor (ten oosten) voor zijn (noordelijke) woning 126/102. Gerrit verhuisde later weer naar de zuidelijke woning, oudste zoon Jacob (1851-1879) met diens gezin betrok het noordelijke pand 102. Zoon Cornelis had de boerderij van schoonfamilie Van der Helm aan de Nauernasche Vaardijk overgenomen.

Gerrit Sol breidde rond 1900 de hooiberg uit 1869 uit met schuurruimte.

Hij stopte met het boerenbedrijf begin 20^e eeuw. De boerderij werd overgenomen door Kees Harwijne (geen nabije familie van oma Trijntje Sol-van Harwijnen), in 1901 getrouwd met Sol's kleindochter Bregje Cornelisdr Sol. Daarover verderop meer. Harwijne sloopte in 1909 het oude zuidelijke pand Wijk B68 en bouwde iets verder oostwaarts de huidige stenen woning (vrijwel recht achter Zuideinde 253), hoewel het nog wel eigendom van opa Sol bleef. Het adres werd korte tijd later in plaats van Wijk B68 B63 en vanaf 1939 Zuideinde 255.

Summiere genealogie Sol

59 Een achterneef van Gerrit en Jacob was Cornelis Klaaszn Sol (ca. 1828-1878), gehuwd met Guurtje Havik (1828-1922). Hun zoon Hendrik Cornelis (Hein) Sol (1858-1944) was onder meer lantaarnopsteker en "doodgraver" en woonde op J.J. Allanstraat 378.

Een broer van Gerrit en Jacob heette Jan (1825-1895), getrouwd met Maartje Ero (1825-1883). Diens kleinzoon Cornelis Teuniszn Sol (1892-1959) zou in 1919 het schildersbedrijf van de familie Volger op Zuideinde 26-28 overnemen. Anno 2017 is Arnold Sol de derde generatie die de schilderskwast hanteert. Hij is dus een achter-achter-achterneef van huidig eigenaar van Zuideinde 255 Kees Harwijne.

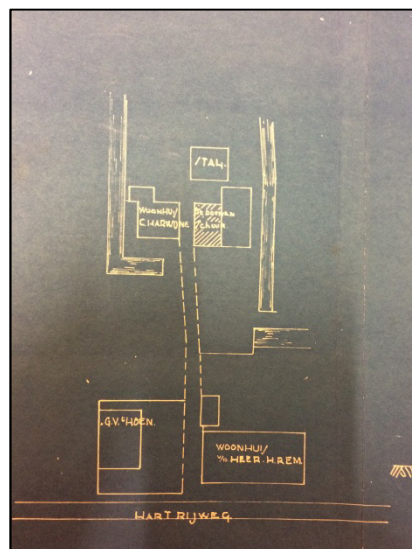
De achterkant van de boerderij Zuideinde 255 in 1967, met links de 19^e-eeuwse hooiberg met stal van omstreeks 1900 (vernieuwd in 1944) en schuur uit 1931 en rechts het woonhuis uit 1909. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 21.15548.

Sol verkocht beide percelen in 1910 aan zijn kleindochter en haar man, maar zou tot zijn overlijden in 1913 vruchtgebruiker van het noordelijk gedeelte blijven en in dit pand (toen met adres Wijk B69) blijven wonen. Na zijn overlijden in 1914 werd het noordelijke pand door Harrewijne gesloopt.

Drie generaties Harwijne⁶⁰

Veehouder Cornelis Harwijne (1871-1946) was in 1901 getrouwd met Bregje Sol (1876-1937). Zijn vader Gerrit had het naastgelegen huis Zuideinde 257 in 1864 gebouwd. Cornelis was evenals zijn vader eerst timmerman/metselaar (en bouwde daarom dus zelf het huidige pand Zuideinde 255) maar nam dus de boerderij van Bregjes' opa Sol over. Kees en Bregje Harwijne waren vanaf 1910 voor 2/3^e deel eigenaar van de percelen. Hun zonen Gerrit Cornelis (1901-?) (ook veehouder) en Cornelis jr. Harwijne (1905-1956) (melkrijder) elk voor 1/6^e deel. Eerstgenoemde betrok met zijn vrouw Lamberta van 't Veer na hun huwelijk in 1927 toenmalig wijk D27, J.J. Allanstraat 144. Cornelis jr. (1905-1956) trouwde met Elisabeth Maas (1913-1968) en zij namen de boerderij uiteindelijk in 1931 weer over. Dat jaar werd ten zuiden van de 19^e-eeuwse hooiberg een

Situatietekening op de bouwtekening van de schuur uit 1931.

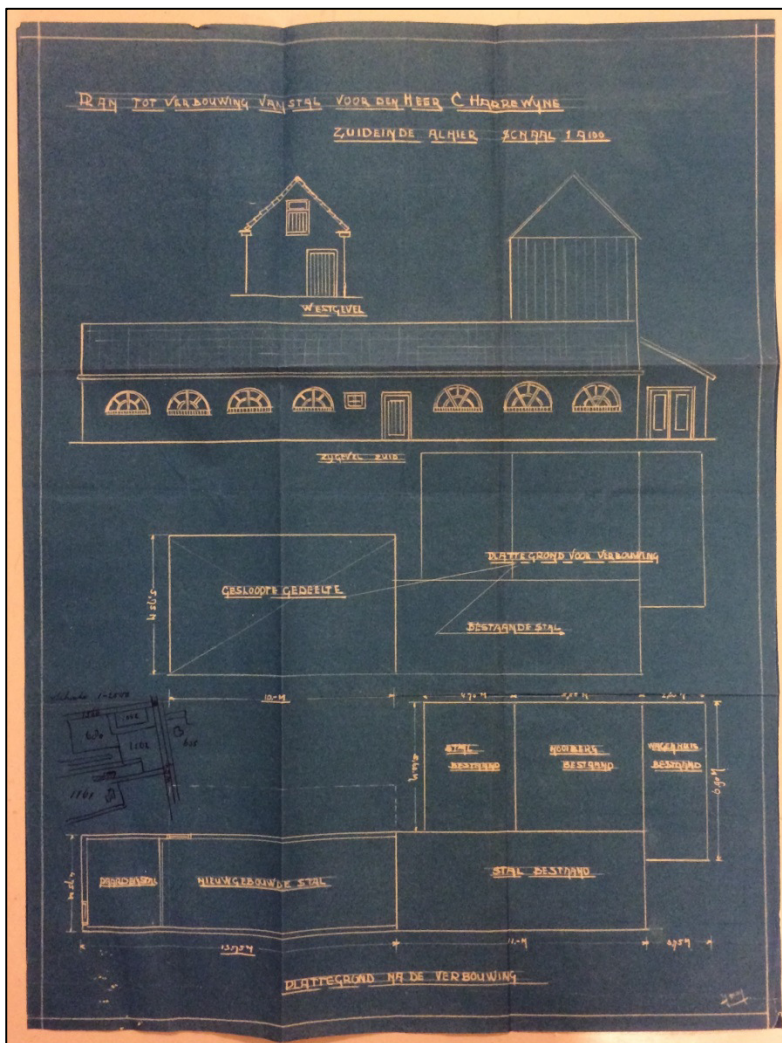

60 In veel archiefstukken wordt ook gesproken over "Harrewijne" maar "Harwijne" is de correcte spelling van deze familietak.

Boven: Cornelis Corneliszn Harwijne (1905-1956), zoals hij in 1936 de krant haalde toen hij aan de J.J. Allanstraat een inbreker wist te overmeesteren.

Links: Bouwtekening uit 1944 van de nieuwe stal ten zuidwesten van de 19^e-eeuwse hooiberg met wagenhuis en de schuur uit 1931, ter vervanging van de omstreeks 1900 gebouwde stal.

nieuwe schuur gebouwd. De eerste generatie Harwijne had in 1926 achter het woonhuis een melkschuur gebouwd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1944, werd de omstreeks 1900 gebouwde stal ten noorden van het woonhuis vernieuwd. Er was immers ruimte zat, sinds in 1914 het oude noordelijke woonhuis was gesloopt na het overlijden van Gerrit Sol. De hooiberg met wagenhuis uit 1869 en de schuur uit 1931 daarnaast, bleven bestaan.

In 1945 werd, zonder vergunning daarvoor, de indeling van het woonhuis gewijzigd.

In 1946 werden alle kadastrale percelen samengevoegd tot D1598.

Tot slot werd in 1967 recht achter het woonhuis nog een nieuwe schuur geplaatst.

De tweede generatie Harwijne bezat de boerderij tot 1969. Zij kregen vier kinderen.

De oudste Jacob (1938) zou niet de boerderij overnemen, maar die eer viel zijn jongere broer Cornelis (Kees) (1941) te beurt. De familie C. Harwijne-Udink woont hier anno 2017 nog steeds.

Vluchteling gepakt

Kees Harwijne (II) (1905-1956) reed op zondagmorgen 15 maart 1936, toen nog melkventer van beroep, met paard en wagen door het dorp, toen hem ineens een man achterop rende en inhaalde. Toen hij zag dat de man werd gevolgd, begreep hij dat er iets loos was. Kees achtervolgde de vluchteling over de Kikkertse Kluft en halverwege de J.J. Allanstraat werd de man gepakt. Hij bleek de huishoudster van de Doopsgezinde dominee C.R. van Dokkum op Zuideinde 87 te hebben overvallen.

Kadastrale kaart uit 1943 (met latere wijzigingen) met links op D1598 de boerderij van de familie Harwijne Zuideinde 255. De schuur uit 1967 achter het woonhuis is nog niet zichtbaar.

De achterkant van de boerderij Zuideinde 255, gezien vanuit het westen met links de 19^e-eeuwse hooiberg met stal van omstreeks 1900 en schuur uit 1931, rechts het woonhuis uit 1909. © Collectie Gemeentearchief Zaanstad, fotonummer 21.15549.

Agenda - No.

No.

Gemeentebestuur van WESTZAAN.

Vergadering van:

Onderwerp:

Burgemeester en Wethouders: 23/25 Februari 1946.

den Raad:

Ter adviseering gezonden aan:

Voorstel.

Waar het hier betreft het overeenbrengen van de administratie met den teeltplan bestand en de bouwverordening zich hierin niet verzet stelsel 21 voor de vergunning te verleenen.

De Burgemeester,

W. J. J. J.

op

Het advies wordt terugverwacht vóór

Advies d.d. 29 December 1945

Betreffende verbouwing van een veestalling en veranderingen aan het woonhuis, op perceel kadastrale 255 kadastraal bekend Sectie D no 1161 eigenaar C. Hanewijnen.

Genoemde veestalling werd chandestein verbouwd in 1944, is zeer verbeterd ten opzichte van de bestaande toestand, daar het geheel van steen is opgetrokken.

Wat betreft de verbouwing van het woonhuis, dit heeft eveneens chandestein plaats gevonden in 1945.

Geen ingrijpende veranderingen hebben plaats gehad, het geheel voldoet wat de verbouwing betreft aan de voorschriften der bouwverord.

De gemeenteraad
J. J. J.

Verklaring van legalisering van de verbouw van het woonhuis en veestalling in respectievelijk 1945 en 1944.

De boerderij van de familie Harwijne op Zuideinde 255 met rechtsonder het woonhuis uit 1909, links daarvan de schuur uit 1967 en ten noorden hiervan de stal met schuur en hooiberg uit 1869/1931/1944.

Eind 2013 zicht op de boerderij Zuideinde 255. Rechts nog juist zichtbaar Zuideinde 253. © J.C. van der Male.

7. Zuideinde 257

Het weiland van boer Molenaar

De plek waar het pand Zuideinde 257 staat, was tot in de 19^e eeuw onbebouwd. Anno 1832 vinden we boer Jan Gerritsz Molenaar als eigenaar van het perceel weiland. Kadastraal heeft dat de aanduiding sectie D77.

De Maatschappij tot Opbouw, Aankoop en Herstel van Burgerwoonhuizen

In 1855 verkoopt hij 4,14 are van dit weiland aan de Maatschappij tot Opbouw, Aankoop en Herstel van Burgerwoonhuizen. Dit wordt van het weiland afgesplitst als sectie D594.

De *“Maatschappij tot opbouw, aankoop en herstel van woonhuizen en erven”* is op 11 mei 1841 opgericht bij notariële akte van notaris Teunis Slagter *“onder den zinspreuk ter bevordering van burgerlijke welvaart”*⁶¹ Enkele jaren later is de naam gewijzigd in *“Maatschappij tot opbouw, aankoop en herstel van burgerwoonhuizen”*. In deze periode zijn er veel woningen in het dorp in slechte staat, vandaar de oprichting van deze maatschappij. Het doel is de aankoop en het herstellen van woningen en deze vervolgens verhuren; feitelijk een vroege vorm van een woningbouwvereniging! Al eerste worden als eigenaars namens deze maatschappij Jacob Avis Cornelisz en Cornelis Buys genoemd. Laatstgenoemde is houtkoper in Zaandam, Jacob Avis (1811-1868) is de zoon van een Oostzaanse stijfselfabrikant. Zijn vader heeft in 1824 de in 1701 opgerichte blauwselfabriek bij molen “De Blauwe Hengst” in Westzaan opgekocht en Jacob runt later samen met zijn broer Cornelis de blauwselfabriek op deze plek (J.J. Allanstraat 266). Jacob woont in de Kerkbuurt op nummer 19, Cornelis op J.J. Allanstraat 399. Later is ook de plattelandsheermeester Jacobus van Waert een van de commissieleden, evenals houthandelaar Evert Jansz Dekker. Desondanks doet de Maatschappij nog niets met het perceel, behalve negen jaar na de aankoop, in 1864, weer verkopen.

Timmerman Harrewijnen bouwt een huis

Timmerman Gerrit Willemsz Harrewijnen (1838-1920), gehuwd met Grietje Heertjes koopt het stukje grond en bouwt eveneens in 1864 hierop het pand Zuideinde 257.⁶² Het kadastrale nummer wijzigt in D653 en het huisnummer wordt 103b.⁶³ In hetzelfde jaar overigens verrijst er ten noorden van het voormalige pand Zuideinde 261-263.

Reeds drie jaar later, in 1867, verkoopt Harrewijnen het nog gloednieuwe huis aan zijn zus Elisabeth en haar man Pieter van het Kaar. Zijn zoon Cornelis zal overigens vanaf begin 20^e eeuw ernaast op Zuideinde 255 gaan wonen en daar de boerderij overnemen van de opa van zijn vrouw Bregje Sol.

Splitsing in twee woningen

Pieter Dirksz van het Kaar (1839-1922) uit Koog aan de Zaan en Elisabeth Willemsdr Harwijne (1843-1910) (sic volgens huwelijksakte) zijn in 1865 getrouwd.⁶⁴ Zij wonen blijkens het bevolkingsregister eerst een tijdje aan de *“Krabbelbuurt no 184”*, in die tijd Pieter is *“winkelier in manufacturen”*, dus kleermaker. Zij kopen dus het pand van hun zwager/broer die het een paar jaar tevoren heeft gebouwd en verhuizen daarnaar toe.⁶⁵

Eveneens in 1867 al vergroot de familie Van Het Kaar-Harwijne het huis en kopen ze er een stukje grond bij ten behoeve van een tuin. Het kadastrale nummer wordt D673.

In 1887 verkoopt Van het Kaar de woning aan de in dat jaar getrouwde Pieter Klaasz Molenaar (1858-1888) en zijn vrouw Christina Valk (1860-1940) uit Zaandijk. Zij is een zus van Hendrik Valk, de oprichter van de Meubelfabriek Valk aan de J.J. Allanstraat. Pieter en Christina betrekken zelf de woning aan het Zuideinde. Echter reeds anderhalf jaar na hun huwelijk, in november 1888, overlijdt koopman Pieter. Daarna trouwt Christina in 1890 met weduwnaar Johannes Baijens (1863-, oorspronkelijk afkomstig uit Bladel. Hij trekt, samen met zijn twee jaar oude zoontje bij haar in. Samen

⁶¹ Aldus het Kadaster, de inleiding van de inventaris bij het GAZ (PA-0157) spreekt over 28 augustus 1840).

⁶² De achternaam van nazaten is gespeld als Harwijnen.

⁶³ Korte tijd ervoor is op de plek van Zuideinde 258 ook een huis verzezen dat als adres gemeentenummer 103a heeft gekregen en tot de bouw van de huidige woning in 1912 daar zal blijven staan.

⁶⁴ Hoewel de loodgieter Jacob (Jaap) van het Kaar (1887-1971), die in 1911 op Kerkbuurt 9 een loodgietersbedrijf begon, ook in Koog aan de Zaan was geboren, is hij geen nabije familie van Pieter.

⁶⁵ In het bevolkingsregister staat als adres gemeentenummer 102b, later Wijk D77. Laatstgenoemd adres vanaf 1886 klopt wel, het eerste heeft betrekking op Zuideinde 252-254 en is wellicht dus een verschrijving en moet 103b zijn.

krijgen ze in de zomer van 1891 nog een dochter: Trijntje. Ook woont sinds 1891 een nichtje uit Zaandijk, Christina Heimerling, bij hen in.

In 1891 wordt het pand andermaal uitgebreid en formeel in twee woningen gesplitst. Maar in de praktijk was al vóór 1886 sprake van twee huizen, aangeduid als gemeentenummer 103b en 103c. In genoemd jaar vindt een omnummering plaats naar respectievelijk Wijk B77 en Wijk B78. Laatstgenoemd deel van het pand verhuurt de familie Baijens-Valk aan achtereenvolgens Jacobus Bakker, Jan Maas en Jan Schuit.

Ook het kadastrale perceel wordt in 1891 gesplitst en wel in D1063 (3,78 are) en D1064 (0,36 are).

In 1919 wordt het pand verkocht aan arbeider Gerrit Smit en nog datzelfde jaar verkoopt die het door aan de familie Rem.

De kruidenierswinkel van Henk Briket

In die tijd worden de huisnummers andermaal gewijzigd, nu van Wijk B77 in Wijk B68 en van Wijk B78 in Wijk B69.

Hendrik Tobiaszn Rem (1894-1963) en zijn vrouw Antje Smit bewonen het pand in eerste instantie zelf maar verbouwen zes jaar later, in 1926, het dubbele woonhuis tot een woonhuis met winkel. Een jaar later komt er een nieuwe winkelpui in de voorgevel. Rem begint hier namelijk een kruidenierswinkel. Ook komt er een schuur bij en twee jaar later verrijst naast het pand een toegangshek tot het terrein.

De familie Rem betreft eind jaren '30 het pand Zuideinde 281-283. Ook Zuideinde 253 en de huisjes Zuideinde 159-165 (voormalige "Tolhuizen") zijn hun eigendom en worden verhuurd.

De winkel van Henk Rem is een van de vele kruideniers van het dorp. Hij verkoopt onder meer kolen en briketten om vuur in de kachel te kunnen stoken. Vandaar zijn bijnaam "Henk Briket". Na de Tweede Wereldoorlog zijn er maar liefst 24 kruideniers op het dorp. Als je er een puntzak snoep koopt, krijg je een snoepje. Maar.... wel uit je eigen gekochte puntzak...

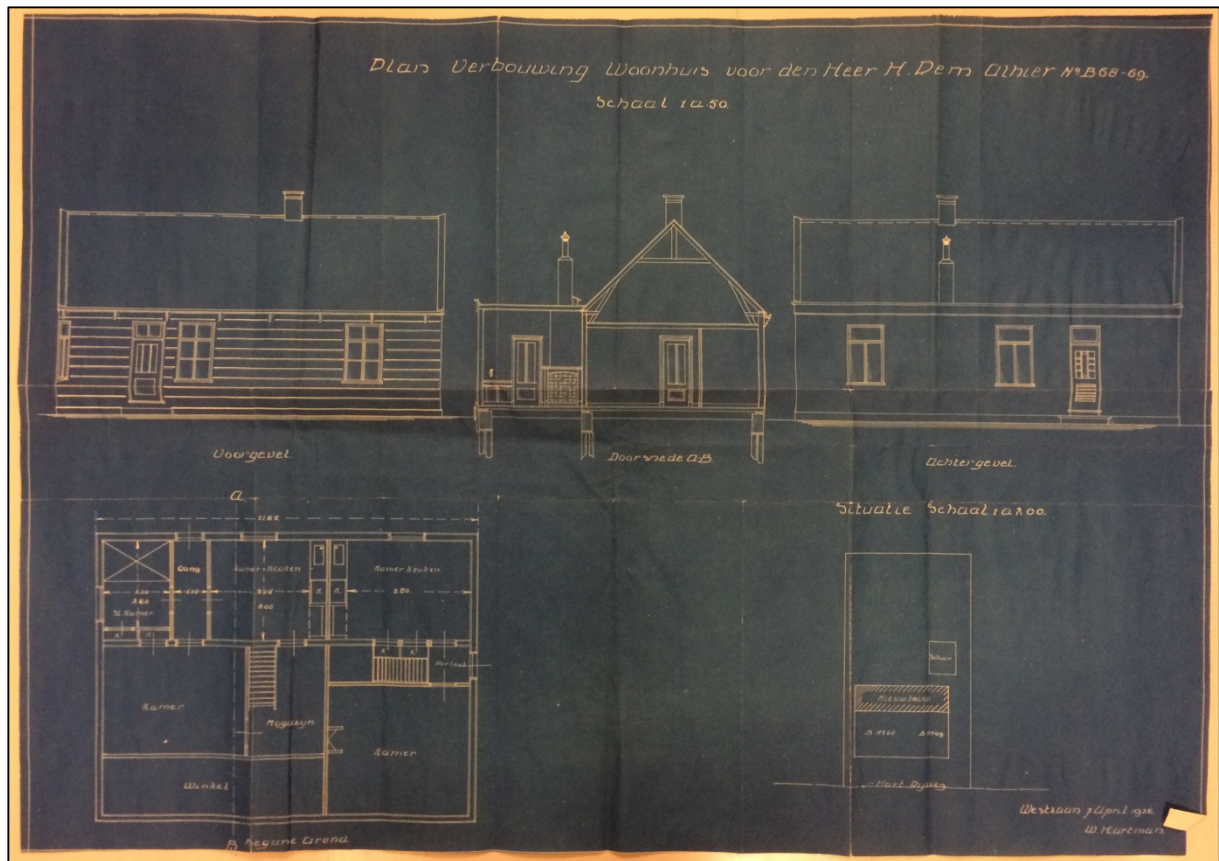
Henk Rem overlijdt in 1963.

Twee generaties Kroese

Datzelfde jaar wordt de winkel verkocht aan de Amsterdamse fabrieksarbeider Jurriaan Kroese (1914-2003), gehuwd in 1946 te Amsterdam met Johanna Maria Katwij. De kruidenierswinkel verdwijnt,

Het in 1864 gebouwde Zuideinde 257-259, voor de verbouwing in 1926 tot winkel. Rechts is het even oude pand Zuideinde 261-263 zichtbaar, voor dit in 1930 is vervangen door het huidige dubbele woonhuis. © Collectie Westzaanse Digitale Beeldbank/Nico Heermans.

De verbouwingstekening van het pand in 1926.

Kroese richt het pand in als woonhuis.⁶⁶ Kroese is jarenlang voorzitter van drumband "De Reef" in Westzaan.

In 1976 neemt hun zoon Jurriaan Kroese jr. (1956-2015) de woning over.

In 1983 komt er aan de achterzijde van het pand een dakkapel, die in 1992 wordt vergroot.

Jur Kroese jr. overlijdt onverwacht in 2015, waarna opnieuw verkoop volgt.

Recente werkzaamheden

De huidige eigenaars, de familie Schaafsma, renoveren het 19^e-eeuwse pand in de periode 2016-2017 grondig. Er vindt onder meer funderingsherstel plaats.

Zuideinde 257-259 in 2013. Links is de voormalige winkel van Zuideinde 253 zichtbaar, rechts het in 1930 gebouwde Zuideinde 261-263 en uiterst rechts het in 1922 gebouwde Zuideinde 267. © J.C. van der Male.

⁶⁶ Kadastrale leggers 950, 976, 1450, 1628, 3780 en 4875